ASKERÎ TARİH ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Yıl : 6
Ağustos 2008
Sayı : 12

"Türkiye Cumhuriyeti ve onun bugünkü sahipleri olan Türkler bütün dünya medeniyet ve insanlığı için, benzemeye çalışılacak bir örnektir. Yalnız bu kadar değil, Türkler tarihin çok eski devirlerinde insanlığa karşı yaptıkları kültürel vazifeleri yeniden ve fakat bu sefer daha üstün şekilde yapmaya hazırlanan yüksek bir varlıktır."

M. Atatürk

Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları

ASKERÎ TARİH ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

(ULUSLARARASI ASKERÎ TARİH KOMİSYONU ÜYESİ)

GENELKURMAY ATASE BAŞKANLIĞI YAYINLARI

YIL: 6 Ağustos 2008

SAYI: 12

Sahibi

Genelkurmay ATASE Başkanlığı

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Dr. Dz. Öğ. Kd. Alb. S. Ömer ERENOĞLU

Dergimizdeki yazı ve resimlerin her hakkı saklıdır; ancak, kaynak gösterilmek suretiyle iktibas edilebilir.

Askerî Tarih Araştırmaları Dergisi'nde yayımlanan makaleler yazarlarının kişisel görüşlerini yansıtır. Bu itibarla Türk Silahlı Kuvvetlerinin görüşlerini yansıtmaz.

ISSN 1303 - 9342

NSN 7610270427201

ANKARA
GENELKURMAY BASIMEVİ
2008

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ

1960 Kıbrıs Cumhuriyeti'nden 1974 Barış Harekatı'na Kıbrıs ve Kıbrıs'ta Türk Askeri Varlığı

Ulvi KESER..... 1

Osmanlı - Rus Savaşı'nda Kimyasal Silah (1768 - 1774)

Ahmet ÖĞRETEN..... 27

Çanakkale Savaşları'nda ANZAK'ların Rolü

Bayram AKÇA..... 37

Ekümeniklik İddiasının Tarihî Seyri ve Patrikhane

Süleyman ÖZMEN - R. Kutay KARACA..... 49

1860-1861 Cebel-i Lübnan İsyanı ve Osmanlı Devleti

Emine GÜMÜŞSOY..... 67

Millî Mücadele Yıllarında İnebolu'da Faaliyette Bulunan Cemiyet ve Teşkilatlar

Hüsnü ÖZLÜ..... 85

Kurmay Yarbay Hayri (Tümgeneral Tarhan)'nin Anafartalar Muharebeleri'yle İlgili Harp Akademilerinde Verdiği Konferansa Dair

Hülya TOKER - Sema DEMİRTAŞ.... 97

Gazilik Unvanı

Atike KAPTAN..... 131

Türk-Tunus İlişkilerinde Önemli Bir Safha: Kırım Savaşı'nda Tunus Birlikleri

Betül TURAN..... 139

ASKERÎ TARİH ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Hakemli Dergi

Yılda iki sayı yayımlanır.

Yıl: 6 Ağustos 2008 Sayı: 12

ISSN: 1303-9342
NSN: 7610270427201

Yayın Kurulu

Kur. Alb. İskender ÖZBAY
Dr. Öğ. Alb. Zekeriya TÜRKMEN
Hv. Öğ. Yb. Rezzan ÜNALP
Tarih Uzmanı Ahmet ÇALIŞKAN
Tarih Uzmanı Filiz ÖGER

Düzelti / Sayfa Düzeni

Düzeltmen Melek ALKA

Danışma Kurulu

Prof. Dr. Ergün AYBARS
Prof. Dr. Sabahattin ÖZEL
Prof. Dr. Yücel ÖZKAYA
Prof. Dr. Mete TUNÇOKU
Dr. Rıfat UÇAROL
Prof. Dr. Reşat GENÇ

E. Korg. Hüseyin IŞIK
Dr. E. Tümg. Güngör CEBECİOĞLU
E. Tuğg. Fahri ÇELİKER

Hakem Kurulu

Prof. Dr. Enver KONUKÇU
Prof. Dr. İsrafil KURTCEPHE
Prof. Dr. Azmi SÜSLÜ
Prof. Dr. Ömer TURAN
Prof. Dr. Süleyman BEYOĞLU
Doç. Dr. Yusuf SARINAY
Doç. Dr. Kemal ARI
Dr. Yusuf ÇAM
Dr. Öğ. Alb. Yavuz ÖZGÜLDÜR
Dr. Öğ. Alb. Mehmet ÖZDEMİR
E. Dr. Öğ. Alb. Ali GÜLER
Dr. Öğ. Alb. Zekeriya TÜRKMEN
Dr. Öğ. Alb. Suat AKGÜL

Tel: 0 312 402 23 18-19-20
Belgegeçer: 0 312 424 21 31
Elmek: atad@tsk.mil.tr

Yazışma Adresi

Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) Başkanlığı 06100
Bakanlıklar/Ankara

GENELKURMAY BASIMEVİ
YAYIN NUMARASI : 2008/84

KURMAY YARBAY HAYRİ (TÜMGENERAL TARHAN)'NİN ANAFARTALAR MUHAREBELERİ'YLE İLGİLİ HARP AKADEMİLERİNDE VERDİĞİ KONFERANSA DAİR

Hülya TOKER*

Sema DEMİRTAŞ**

Özet: Saros ve Anafartalar Grubu Kurmay Başkanı olarak Çanakkale Muharebeleri'ne katılan Yarbay Hayri, 1919 yılında Harp Akademisinde verdiği bir konferansla Anafartalar, Conkbayırı, Kireçtepe Muharebeleri'yle ilgili anılarını paylaşmıştır. Yarbay Hayri'nin 1920 yılında yayımlanan konferansında, yalnız muharebelerin cereyanı ve elde edilen başarılar değil, aynı zamanda muharebeler sırasında yaşanan aksaklıklar, Türk ve Alman komutanlar arasındaki görüş ayrılıklarına da yer vermiştir.

Anahtar Kelimeler: Çanakkale Muharebeleri, Anafartalar Muharebesi, 5'inci Ordu, Anafartalar Grubu Komutanlığı, Kireçtepe.

Giriş

11 Kasım 1914'te resmen Birinci Dünya Savaşı'na giren Osmanlı Devleti; Kafkas (Doğu), Irak, Filistin - Suriye, Çanakkale, Avrupa (Galiçya, Makedonya, Romanya), Yemen ve Hicaz, İran ve Libya cepheleri gibi birbirine çok uzak coğrafyalarda savaşmak zorunda kalmıştır. Osmanlı Devleti'nin savaştığı bu cephelerle ilgili az sayıda da olsa her rütbeden savaşa katılmış kişilerin anıları gerek kendisi gerekse başkaları tarafından bir araya getirilerek yayımlanmıştır. Bu konuda; Mustafa Kemal ATATÜRK, Fevzi Çakmak, Ali İhsan Sabis, Esat Bülkat gibi üst rütbeli subayların yanı sıra, Faik Tonguç gibi alt rütbedeki subaylar, hesap memuru Dramalı Sami Yengin gibi savaşa katılmış kişilerin anıları bu dönemle ilgili bilgilerin günümüze taşınmasında birer kaynak teşkil etmiştir. Anılarla ilgili örnekleri çoğaltmak mümkün olmakla birlikte bu tür yayınların son derece sınırlı olduğu görülmektedir.

Çanakkale Cephesi'yle ilgili yayımlanan eserlere baktığımızda; 5'inci Ordu Komutanlığı görevinde bulunan Liman von Sanders'in "Türkiye'de Beş Sene", 19'uncu Tümen ve Anafartalar Grup Komutanlıkları görevinde bulunan Mustafa Kemal'in Uluğ İğdemir tarafından yayına hazırlanan "Anafartalar Muharebeleri'ne Ait Hatıralar", "Arıburnu Muharebeleri Raporu", 3'üncü Kolordu ve Kuzey Grup Komutanı Esat Paşa'nın "Çanakkale Anıları", 27'nci Alay Komutanı Şefik Aker'in, Çanakkale - Arıburnu Savaşları ve 27'nci Alay", Şefik Aker'den sonra 27'nci Alay Komutanlığı görevine getirilen Binbaşı Halis'in "Çanakkale Raporu" adlı eserleri dikkati çekmektedir. Bu cepheyle ilgili başka anılarda bulunmaktadır. Anıların bir kısmı Harp Akademisinde konferans olarak verilmiş ve daha sonra yayımlanmıştır. Bunlardan bir tanesi Saros ve Anafartalar Grubu kurmay başkanı olarak görev yapan Yarbay Hayri[1] tarafından 27 Aralık 1919 Cumartesi günü Harp

* Dr. Gnkur. ATASE Başkanlığı, ATEM Başkanlığı

** Gnkur. ATASE Başkanlığı, ATEM Başkanlığı

[1] Mustafa Kemal Atatürk'ün sınıf arkadaşı olan Yarbay Hayri ile ilgili bilgi için bk. Ek-A.

Akademisinde verilen konferanstır. "Çanakkale Cephesi Anafartalar Grubu Muharebeleri" başlığı altında verilen bu konferansta; İngilizlerin Anafartalar bölgesine asker çıkarmaları üzerine Saros Grubunda bulunan 16'ncı Kolordunun Anafartalar'a hareketi ve Anafartalar Muharebeleri (9 Ağustos 1915), Conkbayırı Muharebeleri (10 Ağustos 1915), Kireçtepe Muharebeleri (15/16 Ağustos 1915)'yle ilgili bilgiler verilmiştir.

Çanakkale Savaşı'nın yapıldığı dönemde kurmay yarbay rütbesiyle görev yapan Mehmet Hayri daha sonra tümgenerallik rütbesine yükselmiş ve soyadı kanunu ile Tarhan soyadını almıştır. Ancak İsmet Görgülü'nün "On Yıllık Harbin Kadrosu" adlı eserinde Anafartalar Grubu Kurmay Başkanı Hayri, Bnb. Hayri (Tümg. Tarhan) olarak yazılmışken[2] yine aynı yazarın "Çanakkale Zaferi'nin Komuta Kadrosu" adlı eserde Anafartalar Grubu Komutanı Hayri, Bnb. Hayri (Gn. Tırnovacık) olarak yazılmıştır. Bu durum Tümgeneral Mehmet Hayri Tarhan'ın doğum yerinin Tırnovacık olmasından kaynaklanmaktadır.[3] Ayrıca iki eserde de ifade edildiği gibi Mehmet Hayri Tarhan'ın o dönemdeki rütbesi binbaşı değil yarbaydır. Çanakkale Savaşı'nda Anafartalar Muharebesi'ne katılan Kur. Yb. Mehmet Hayri bu muharebede yaşananları savaştan sonra 27 Aralık 1919 Cumartesi günü Harp Akademisinde konferans olarak vermiş ve konferans metni 15 Ekim 1920'de Harp Akademisi Matbaası tarafından yayımlanmıştır.

a. Yarbay Hayri'nin Konferansı'ndan Anafartalar Muharebesi

12'nci Tümenin Harekâtı:

8 Ağustos 1915 günü 12'nci Tümenin aldığı hazırlık düzeni şöyleydi:

36'ncı Piyade Alayının Yukarı Kapanca ile Kavak Tepe arasında bulunması emredilmiş, bu alayın bir taburu Ece Limanı'nın bombardımanı üzerine grubun emriyle Ece Bölgesi'ne gönderilerek sağ kanatta Ece ile Büyük Kemikli arasındaki birliklere komuta eden Anafartalar Bölgesi eski komutanı Yarbay Wilmer'in emrine verilmişti.

35'inci Piyade Alayının bir taburu daha önce Yukarı Kapanca doğusundaki 241 Rakımlı Tepe civarına gönderilmiş, bir taburuyla da Kavak Tepe'nin işgali ve alayın Tekketepe gerisine gitmesi emredilmişti.

241 Rakımlı Tepe'deki tabur, 36'ncı Alay tarafından değiştirilerek alayına (35'inci Alay) katılacaktı.

34'üncü Alayla 12'nci Topçu Alayı ve tümen karargâhı Turşun'da bulunuyordu. 8 Ağustos 1915 akşamı tümenin 9 Ağustos sabahı taarruz için aldığı düzen aşağıdaki tümen emrinde belirtilmiştir:

8 Ağustos 17.45'te Turşun'dan 12'nci Tümenin verdiği emir:

---

[2] İsmet Görgülü; On Yıllık Harbin Kadrosu, Ankara, 1993, s. 88.
[3] Görgülü; Çanakkale Zaferi'nin Komuta Kadrosu, İstanbul, 1990, s. 44.

Tümenin 23 Numaralı emri

Turşun

Saat 17.45

1. Düşman Kemikli Burunları ile Arıburnu arasında yaklaşık bir tümen kadar bir kuvvet çıkararak büyük bir kısmıyla Azmak güneyinde, Kuzey Grubu sağ kanadına taarruz etmiş ve bir kısmıyla Damakçılık Bayırı'nı işgal etmiştir. Yaklaşık bir alay kadar kuvvetini de Azmak ve Büyük Kemikli arasına sürerek zayıf birliğimizi geri püskürtmüş, Mestan Tepe - Turgutçeşme Sırtları'na ve Kireçtepe karşısına kadar ilerlemişlerdir. Bu kuvvet arasında irtibat hiç yok gibidir.

2. Kuzey Grubu takviye edilmiş 4'üncü Tümenle sağ kanadını Azmak Deresi'ne kadar uzatarak düşmanı durdurmuş ve Anafartalar Bölgesi'nde görevlendirilen iki seyyar jandarma taburuyla bir miktar süvari, 32'nci Alayın bir taburundan ibaret olan Anafarta Müfrezesi İsmailoğlu Tepeleri, Bakababa Sırtları ve Kireçtepe üzerine çekilerek direnmişlerdir.

3. 7'nci ve 12'nci Tümenler bu akşam Anafartalar üzerine düşmanın sol kanadına taarruz etmek üzere ilerleyip açılmak ve şafakla beraber düşmana taarruz etmek emrini almışlardır.

7'nci Tümen Azmak güneyinden ve 12'nci Tümen de bu derenin kuzeyinden taarruz edeceklerdir.

4. 34'üncü Alay: Şimdi hareket ederek Küçük Anafarta-Turgut Çeşme hattının güneyinde 35'inci Alay bu hattın kuzeyinde yayılacak ve yarın şafakla beraber her iki alay ortaklaşa Kanlıköprü Deresi-Turgut Çeşme hattına taarruz edeceklerdir.

5. 34'üncü Alay: İsmailoğlu Tepeleri'ndeki jandarma taburuyla irtibat kuracağı gibi ayrıca en az bir tabur kadar kuvveti Azmak arasında ilerleterek 7'nci Tümen ile irtibatı koruyacaktır.

35'inci Alay sağ kanada, Küçük Anafarta Ovası'na karşı kanadını koruyacak ve bu doğrultuda ilerleyecek olan 36'ncı Alay birlikleriyle irtibat kuracaktır.

36'ncı Alay taarruz sırasında gerek Kireçtepesi'nden gerekse Küçük Anafarta Ovası taraflarından düşmanın 35'inci Alayın sağ kanadını taciz etmemesi için Tekke Bayırı Tekke Tepe'de bulunan taburdan uygun bir kuvvet ileriye sevk edecek ve Tekke Tepe, Kavak Tepe ve Kireçtepe Sırtları'nın elde bulundurulmasını sağlayacaktır.

Ece Limanı'nda Küçük Masırlık Sırtları'nda Gelibolu Jandarma Taburuyla 31'inci Alaya mensup bölükler vardır.

6. 9'uncu Topçu Alayı Küçük Anafarta doğusundaki sırtlarda mevzi alarak taarruzu himaye edecektir.

12'nci Topçu Alayından bir tabur Ece Limanı'na karşı Turşun'un kuzeyinde bu akşamdan mevziye girecek, diğer taburu da 9'uncu Alay civarında bu akşam mevziye girecektir.

7. Birlikler Tuzla Gölü doğusuna kadar ilerleyince sırtları tahkim ederek mutlaka elde tutacak ve fazla ihtiyat birlikleri gizli olarak elde bulundurulacak ve özellikle 34'üncü Alay tarafından 7'nci Tümene yardımcı olunacaktır.

8. Sıhhiye Bölüğü ve piyade cephane kolu yarın sabahtan Küçük Anafarta civarında bulunacaklardır.

9. Ben yarın sabah saat 04.00'ten itibaren Küçük Anafarta'nın bir kilometre kuzeyindeki tepede bulunacağım.

12'nci Tümen Komutanı

Yarbay Selahattin

9 Ağustos 1915 sabaha karşı saat 03.30 civarında 34'üncü, 35'inci ve 36'ncı Alaylar tümen emrinde gösterilen açılma mıntıkalarına hareketle gün doğmadan önce emredilen bölgelere ulaşmışlar ve saat 04.40 civarlarında yayılmaya başlamışlardır.

34'üncü Alay taburunu geceden Azmak yönüne İsmailoğlu Tepeleri güneyine göndermiş. 2'nci ve 3'üncü Taburlarıyla Sağ Kanadı Küçük Anafarta-Turgut Çeşmesi hattında bulunmak üzere bu hat ile İsmailoğlu Tepeleri arasında yayılacak Mestan Tepe yönünde ilerlemiştir.

35'inci Alay iki taburuyla Küçük Anafarta batısından sol kanadı Turgut Çeşmesi istikametinde olmak üzere hemen hemen Suvlacık-Turgut Çeşme cephesine ilerlemişler.

36'ncı Alayın iki taburundan 1'inci Taburu Tekke Tepe gerisine 3'üncü Taburu da Kavak Tepe ile 241 Rakımlı Tepe arasına sevk etmiştir. Bu alayın 2'nci Taburu Ece Limanı'nda Yarbay Wilmer'in emrindeydi.

34'üncü Alay saat 05.00 civarında muharebeye girmiştir. Alayın sağ kanadındaki 2'nci Taburu saat 07.45'te Turgut Çeşme doğusundaki sırtlarda düşmana 200 metreye kadar yaklaşarak yakın mesafeden muharebeye girmiş henüz sağ kanadındaki 35'inci Alay etkili olamadığından fazlaca zayiat vermiştir. Bu alay gerek sağından ilerleyen 35'inci Alayla gerek sol kanadında Azmak yönüne gönderdiği 1'inci Taburuyla irtibat kuramamış. Birkaç defa Tümen Komutanlığına bilgi vermekle yetinmiştir.

Wilmer Müfrezesine bağlı İsmailoğlu Tepeleri'ndeki iki tabur, grup emriyle 12'nci Tümen emrine verilmişti. Tümen bu taburları 34'üncü Alayın emrine vermediğinden, alay komutanı da bu müfrezeyi bağımsız bir birlik gibi düşünmüş ve Azmak yönüne gönderdiği taburuyla bu nedenle irtibat kuramamıştır. Daha sonra bu müfreze, taburlarının da taarruza katılmaları için tümen komutanına müracaat etmiştir.

35'inci Alay saat 05.30'da İbrikçe-Bakababa Sırtları'nda muharebeye başlamış, tedricen 34'üncü Alay hizasına -takriben Suvlacık-Turgut Çeşme hattına- kadar ilerlemiştir.

35'inci Alayın iki bölüğü öğleden sonra 34'üncü Alayla irtibat kurarak birlikte Mestan Tepe'ye doğru ilerlemişlerdir.

Saat 08.30'da 34'üncü Alay Mestan Tepe'yi ele geçirdiğini, düşmanın iki alay kadar kuvvetinin Tuzla'dan ilerlediğini bildirmiştir. Bu haber Grup karargâhında bulunan ordu komutanı Liman von Sanders'e arz edilmiştir. Onun tarafından bu muharebeye katılan birliklerin bütün subaylarının bir derece terfileri emredilmiştir. Fakat daha sonra işgal edilen tepenin gerçekten Mestan Tepe olmadığı, İsmailoğlu Tepesi'ndeki jandarmaların alaya yanlış bilgi verdikleri, alay subaylarının da gerçekten araziyi tanımadıklarından ve Mestan Tepe ile arkasındaki 53 Rakımlı Pırnar Tepe birbirine benzediğinden aynı tepe gibi göründüğünden kendi bulundukları tepeyi Mestan Tepe zannettikleri anlaşılmıştır.

Mestan Tepe'nin ele geçirilme haberi alındıktan sonra saat 10.30'da Grup Komutanı Tümenin başarısını kutlayarak, 7'nci Tümenin Damakçılık Bayırı'na taarruz etmekte olduğunu, ileri hattının Kayacık Deresi'nde bulunduğu, oradaki düşmanın kesin olarak sarsılması 12'nci Tümenin bu istikamete yönelik taarruz etmesine bağlı olduğunu, tümen sağ kanadının Kireç Tepe yönündeki düşmana karşı korunmasının Anafartalar Bölgesi Komutanlığına emredildiğini, gerek bu yöne gerek Lale Tepe'de bulunduğu bildirilen düşmana karşı tedbir alınmasını, 12'nci Tümenin taarruzunun Damakçılık Bayırı'nda da başarı emareleri görüldüğünde, bütün cepheden taarruza başlanacağı hakkında tümene telefonla bir emir verdi.

Tümen Komutanı 34'üncü Alayın düşmanın takviye birlikleri alması üzerine sıkışık bir durumda bulunduğunu, 35'inci Alayın 1'inci Taburu henüz alayına katılmadığı ve 36'ncı Alay Tekke Tepe-Kireç Tepe arasında yayıldığı ve tümen emrinde ihtiyat kuvveti olmadığından 7'nci Tümene doğrudan doğruya yardım edilemeyeceğini bildirdi.

Saat 10.20'de 34'üncü Alay düşmanın karaya asker çıkarmaya devam ettiğini ve kuvvetli birliklerin Mestan Tepe'ye yaklaşmakta olduğunu, cephede zayiatın fazlalığından son ihtiyatını da kullandığını bildirerek Tümenden yardımcı kuvvet istemiştir.

Tümen Komutanı 35'inci Alaya daha süratle ilerlemesini en önemli cephenin Tümen sol kanadı olduğunu, tümenin elinde fazla ihtiyat kuvveti olmadığından alayın mümkün olduğu kadar kuvvet tasarruf ederek sol kanatta ihtiyat bulundurmasını 34'üncü Alaya etkili şekilde yardım etmesi gereği hakkında uyarmıştır.

36'ncı Alaydan bir bölükle tümen istihkâm bölüğünün de 34'üncü Alay emrine girmek üzere Küçük Anafarta'ya gitmelerini, Alaya da adam gönderilip bölüklerin celbini, 36'ncı Alaya da ileriye zayıf kuvvetler çıkararak

Tekke, Kavak Tepeler gerisinde iki taburunu toplu bulundurulmasını emretmiştir.

34'üncü Alay saat 11.30'da sol kanadındaki 1'inci Taburuyla irtibat kurabilmiş bu yönde düşmanın kuvvetli olmadığını anlayarak bu taburun bir bölüğünü sağ kanadına Kanlı Kuyu Deresi'ne celp ederek bir ihtiyat oluşturmuştur.

Saat 13.10'da tümenin durumu hakkında grup komutanlığına gelen bir raporda sağ kanattaki 36'ncı Alayın 1'inci Taburundan iki bölüğünün 35'inci Alay sağ kanadında yayıldığı, bir bölüğünün 34'üncü Alay emrine gönderildiğini, bir bölüğünün henüz Tekke Tepe gerisinde bulunduğu, 36'ncı Alayın 3'üncü Taburunun üç bölüğüyle Kavak Tepe gerisine gelmesi emredildiği, bir bölüğünün de Kavak Tepe kuzeyinde Kapanca yönünde kaldığı, 35'inci Alayın iki taburuyla yaklaşık olarak Suvlacık-Mestan Tepe hattında bulunduğu.

36'ncı Alayın 2'nci Taburunun Ece'de bölge komutanı emrinde bulunduğu, 35'inci Alayın 1'inci Taburunun kısmen Kireç Tepe'de muharebeye katıldığı, düşmanın geri püskürtülen kolları yaklaşık bir alay kuvvetle takviye ettiği bildirilmiş, Yarbay Wilmer emrinde kalan tümen birliklerinin bir taburdan fazlasının iadesi talep edilmiştir.

Saat 14.10'da 34'üncü Alay 2'nci Tabur mevzisinin düşman topçu ateşine maruz kaldığı, yaralıların kurtarılması için teskerecilerin gönderildiğini bildirerek tümen sıhhiye bölüğünün teskerecilerinin de gönderilmesini rica etmiş ve yine yardımcı kuvvet istemiştir.

Tümen sıhhiye bölüğüne Küçük Anafarta civarında büyük sargı merkezi kurulması emredilmişse de 34'üncü Alay sıhhiye bölüğünün yerini bulamamış, tümene müracaat etmek zorunda kalmıştır. Daha sonra 34'üncü Alayın verdiği muharebe raporunda teskerecilerin zamanında yetişemedikleri için gerek kendi ağır yaralılarımızın gerekse düşman ölüleriyle ağır yaralılarının geriye nakledilemeyenlerinin ve bunların silahlarının yandıkları anlaşılmıştır.

Saat 14.30'da 36'ncı Alay Komutanı, düşmanın iki tabura yakın bir kuvvetinin Kavak Tepe-Tekke Tepe istikametinde ilerlediğini görerek 1'inci Taburun Tekke Tepe'de kalan bir bölüğünü de ileriye sevk etmiş, Tekke Tepe batı yamaçlarında yaymıştır.

Bu alayın 3'üncü Taburu üç bölüğüyle Kavak Tepe'ye gelebilmiş, bir bölüğü Kireç Tepe'deki jandarmaları takviye için oraya giderek muharebeye katılmıştır.

Bu gün düşman Kireç Tepe'deki jandarma taburunu sıkıştırarak Kanlı Tepe'ye geri çekilmeye mecbur etmiştir. Tabur Komutanının sürekli kuvvet istemesi üzerine 36'ncı Alayın 3'üncü Taburunun Kapanca civarında bulunan bir bölüğüyle Ece'de bulunan 2'nci Taburu üç bölüğüyle ve 35'inci Alayın 1'inci Taburu Kireç Tepe yönüne sevk edilerek akşama kadar orada kalmıştır. Tümen Komutanının talebiyle 35'inci Alayın 1'inci Taburundan iki

bölük akşam saat 18.00'de diğer iki bölükte ancak 10 Ağustosta alayına katılabilmiştir. Öğleden sonra 14.30'da Mestan Tepe'nin ele geçirildiği düşüncesiyle fazla kayıp vermekten kaçınmak için Grup Komutanlığınca taarruzun durdurularak elde edilen bölgenin tahkim ve takviyesi emredilmiştir. Bunun üzerine taarruz durdurularak şu emirle birliklerin bölgenin düzenlenmesi istenilmiştir:

Küçük Anafarta'nın 1 km Kuzeyindeki Tepeden

9 Ağustos 1915 saat 17.00

24 Numaralı Tümen Emri

1. Düşmanın kuvveti bugün aldığı takviye birlikleriyle birlikte tümenin kuvvetinden fazla olmadığı tahmin edilmekte, çok yorgun ve morallerinin bozuk olduğu anlaşılmıştır. Bu günkü taarruzda 34'üncü Alay Mestan Tepe'yi ele geçirmiş ve 35'inci-36'ncı Alaylar da Suvlacık civarlarına kadar ilerlemiştir.

2. Tümen birlikleri bu gece ilerledikleri yerlerde kalarak işgal ettikleri mevzileri koruyarak tahkim edecek ve ilerlerine çıkaracakları postalarla emniyetlerini sağlayarak önemli noktaların baskınlarla zapt ve işgaline çalışılacaktır.

3. Gece sakinliğinden yararlanarak karışmış olan bölüklerini düzenleyerek, intizamı yeniden sağlayacak ve olabildiğince bölük ve taburları ihtiyat bulunduracaklardır.

4. Alaylar bölükleriyle, 34'üncü Alay da 7'nci Tümenle sıkı bir irtibat kuracaktır.

5. 35'inci Alay bu gece mutlaka 1'inci Taburun iki bölüğünü yanına alacak ve 36'ncı Alay da 2'nci Taburunu tümen ihtiyatı olmak üzere tümen karargâhı yakınında, 3'üncü Taburunu da Kavak Tepe ve Tekke Tepe arasında toplu bulundurarak tümenin sağ kanadını koruyacaktır.

6. 35'inci Alay iki makineli tüfeğini 34'üncü Alaya verecektir.

7. Birlikler cephanelerini Turşun Köyü'ndeki Tümen karargâhından alarak ikmal edecektir. Mestan Tepe'nin tahkimi için tel örgüsü ve kum torbası gönderilecektir. Bunlar geldiğinde hemen tahkimatın yapılması gerekir.

8. Ben bu gece gözetleme bölgesinde kalacağım.

12'nci Tümen Komutanı

Yarbay Selahattin Adil

7'nci Tümenin Harekâtı:

6 Ağustos 1915 öğleden önce Damakçılık Bayırı'na taarruz için hazırlık mevzisi almak üzere tümenin Büyük Anafarta doğusuna yürütülmesi

Grup Komutanlığından emredilmiş, tümen komutanı sözlü olarak açıklama yaparak emir almak üzere Çamlıtekke'de Grup Karargâhına çağrılmıştı. Tümen Komutanı bu emir üzerine Tümenini Büyük Anafarta'ya hareket ettirmiştir. Solda bulunan 21'inci Alay kolbaşında yürümüş, 20'nci Alay da onu takip etmiştir. Topçu bataryası Çamlıtekke üzerinden yürütülmüştür. İstihkam bölüğü piyade alaylarını takip etmiş, sıhhiye bölüğü de Çamlıtekke'den Büyük Anafarta'ya hareket etmiştir. Büyük ağırlıklar Gümbürdek Bayırı'ndaki derelerde bırakılmıştır.

Taarruzun 9 Ağustos sabahına ertelenmesi üzerine tümen, birliklerini 8 Ağustosta Büyük Anafarta civarında durdurarak 4'üncü Tümen Komutanından düşman mevzilerine dair arazi üzerinde bilgi almış ve alay komutanlarına taarruz istikametlerini yine arazi üzerinde göstererek açıklamada bulunmuştu.

7'nci Tümenin 9 Ağustos sabahı yapılacak taarruz için verdiği emir:

Büyük Anafarta'dan
8 Ağustos 1915
saat 21.45

1. Azmak Deresi güneyindeki Koca Çimen Tepesi'ne taarruz eden düşmanın sol kanadı Damakçılık Bayırı'nda bulunuyor. Buradaki düşman zayıftır.

2. Azmak Dere kuzeyindeki İsmail Tepe bizim elimizdedir. Bu tepenin batısındaki Mestan ve Pırnar Tepeler düşman elinde bulunuyor. 4'üncü Tümenin sağ kanadı Asma Dere güneybatısındaki gösterilen tepeciktedir.

3. Tümen Asma Dere içindeki hazırlık mevzisinde Damakçılık Bayırı'nda düşmanın sol kanadına taarruz edecektir. Taarruz saat 04.30'da başlayacaktır. Birliklerin gece düşmana mümkün olduğu kadar yaklaşmaları çok önemlidir.

4'üncü Tümen bu taarruzu başlangıçta ateşiyle, fırsat bulduğunda fiilen katılmak suretiyle koruyacaktır.

4. 20'nci Alay sağda olarak Damakçılık Bayırı'na taarruz edecek ve bu alayın sol kanadı Damakçılık Bayırı üzerinde gösterilen beyaz bayır yönünü takip edecektir.

21'inci Alay bu alayın solunda ve sağ kanadı söz konusu bayır istikametinde olmak üzere ilerleyecektir. İrtibat 20'nci Alaydandır. 21'inci Alayın bir taburu Asma Dere'de ihtiyat olarak emrimde olacaktır.

5. Topçu Dağ Çeşmesi'nin güneybatısındaki 91 Rakımlı Tepe'nin batısındaki tepe üzerinde mevzi alarak saat 04.40'tan itibaren Damakçılık Tepesi'ni ateş altına alacaktır.

6. Birlikler düşman mevzisine girer girmez derhâl siperlerde onarım yapacak ve imkân dâhilinde tahkim edecektir.

7. Sıhhiye bölüğü sargı bölgesini Büyük Anafarta'nın batısındaki mezarlık civarında araba park alanını uygun gördüğü bir noktada kuracaktır.

Hafif yaralıların toplanma bölgesi Uzun Hazar'dır.

8. Seyyar Hastane Uzun Hazar Köyü'nde açılacaktır.

9. Ben topçu gözetleme bölgesinde bulunacağım.

7'nci Tümen Komutanı

Albay Halil

8/9 Ağustos 1915 gecesi karanlıktan yararlanarak tümen, 20'nci Alay sağda, 21'inci Alay solda olmak üzere Asma Dere'de yeniden bir hazırlık durumu almıştır. Sabaha karşı saat 04.00 civarında Asma Dere'den Kayacık Deresi'ne hareketle gün doğmadan önce yaklaşık saat 04.40'ta gündüz belirlenen cephelere taarruza başlamıştır.

20'nci Alay sağ kanatta 1'inci Taburu sağda 3'üncü Taburu solda olmak üzere iki taburu birinci hatta yaymış, 2'nci Taburunu bölük bölük Asma Dere, Kayacık Ağılı Tepesi gerisinde ve Kayacık Deresi'nde ihtiyat olarak bulundurmuştur.

21'inci Alay tümenin sol kanadında 2'nci Taburu sağda 1'inci Taburu solda olmak üzere iki taburunu birinci hatta yaymış, 3'üncü Taburu da Alayın sol kanadı gerisinde Asma Dere'de Tümen ihtiyatı olarak ayrılmıştır. Alay ihtiyatı olarak da 3'üncü ve 7'nci bölükler Asma Dere güney yamaçlarında bırakılmıştır. Topçu bataryası Dağ Çeşme'nin 500 metre batısındaki 90 Rakımlı Sırt üzerinde mevzi almış, Tümen komutanı da gözetleme bölgesine bataryanın kuzeyindeki tepede topçu gözetleme bölgesi civarında tesis etmiştir. İstihkâm bölüğü gözetleme bölgesinin hemen doğusundaki derede bırakılmıştır.

9 Ağustos sabahı gözetleme bölgesinden, grup komutanı tümenlerin durumları hakkında bilgi istemiştir. Durumda meydana gelecek önemli değişikliklerden sonra, farklılık olmaz ve birlikler uzun süre aynı şekilde kalırlarsa bir değişiklik olmadığının bildirilmesini emretmişti. 7'nci Tümen saat 05.00'te bu emir üzerine ilk raporu gönderdi ve tümenin saat 04.20'de yayılacak taarruza başladığını, alaylarının bir tabur ihtiyatı durumunda olduğunu ve tümen karargâhının mevkisini bildirmiştir.

Saat 06.05'te 20'nci Alay, tümen komutanına alayın emredilen mevziyi tuttuğunu, solundaki 21'inci Alayın yerinde bulunduğunu bildirmiş, tümen komutanı da 21'inci Alayın ilerlemesini emretmiştir. 20'nci Alaya da düşmanın parça parça Damakçılık Bayırı'na doğru ovadan ilerlediğini bir kısım kuvvetinin sağa doğru geçtiğinin görüldüğünü bildirerek, buna karşı kuvvetli bir keşif kolu ayırarak genel harekâta zarar vermeden engellenmesini emretmiştir.

Alay Kayacık Deresi'ni geçerek Damakçılık Bayırı yamaçlarına ilerlemiş; fakat düşmanın piyade ve makineli tüfek ateşine uğrayarak kayıp vermeye başladığından taarruz yavaşlamıştır.

Saat 06.20'de tümen komutanı alaylara bir saate kadar dünkü gösterilen tepenin ele geçirilmesini, ertelenme durumu olursa düşmanın Lale Tepe'den getirdiği kuvvetlerle takviye edeceğini, düşmanın çok şiddetli ateş etmediği hâlde taarruzun yavaş ilerlemesi sebebini anlayamadığını bildirmiş, işin hızla sonuçlandırılmasını emretmiştir.

20'nci Alayın sağ kanadındaki taburun bir bölük askerinin geriye çektiklerini haber alan tümen komutanı bir taraftan da grup komutanından taarruzun yavaş yapılmasına engel olması için emir aldığından alay komutanlarını bir kat daha sıkıştırmıştır. Bunun sonucu olarak 20'nci Alay Komutanı dağılan askeri toplayıp avcı hatlarını ileriye sürmek için saat 08.00'de ileriye hareket ettiği sırada şehit olmuş,[4] 21'inci Alay Komutanıyla iki bölük komutanı yaralanmışlardır.[5] 21'inci Alay solundaki 14'üncü Alayın ilerlemediğini haber verdiğinden Tümen, 4'üncü Tümen Komutanına başvurarak 14'üncü Alayın da birlikte hareket etmesinin emredilmesini rica etmiştir. 4'üncü Tümenin emri üzerine 14'üncü Alay da 21'inci Alayla beraber ilerlemeye başlamışsa da düşmanın Kayacık Deresi güney yamaçlarına ve özellikle derenin doğduğu yere koyduğu makineli tüfekleri dere vadisini yan ateşine aldıklarından bu alaylar ilerleyememişler ve kayıp vermişlerdir. Tümenin bir tek bataryasıyla bu makineli tüfekleri yok edemeyeceğinden taarruza topçularıyla yardım etmesi için 4'üncü Tümene tekrar başvurulmuştur.

20'nci ve 21'inci Alay Komutanlarının ve bölük komutanlarından bir kısmının şehit ve yaralanarak muharebe dışında kalmaları ve 20'nci Alay Komutan Vekili'nin saat 11.30'da düşmanın Damakçılık Sırtları'nı mükemmel tahkim ve kum torbalarıyla takviye ettiği ve makineli tüfeklerle silahlandırdığını, sürekli takviye birlikleri alarak yanına doğru sevk edildiğini, birçok fedakârlığa rağmen ilerlenilemediğini, arazinin açık fakat kesik olmasından dolayı gelip gidenlerin yaralandıklarını ve yaralıların geriye sevk edilemediğinden ileri hatların yaralılarla dolduğunu, şu durumda birliklerin beşinci defa teşkilinden dolayı askerin acemi olduğunu, her türlü girişimin bundan dolayı başarısızlığa uğradığını bildirmesi üzerine tümen komutanı taarruzun devam edemeyeceğini anlayarak artık alaylara baskı yapmaktan vazgeçmiş, iki alay komutanı gönderilmesi için gruba müracaat etmiştir. Fakat doğal olarak bu sırada gönderilecek kimse bulunamamıştır. Bölüklerin

---

[4] Yarbay Mehmet Halit, Üsküdar'da doğdu. 13 Haziran 1889'da girdiği Harp Okulundan 6 Mayıs 1892'de teğmen rütbesiyle mezun oldu. 1897 Osmanlı-Yunan Savaşı, 1912-1913 Balkan Savaşı ve 1914-1918 Birinci Dünya Savaşı'na katıldı. 9 Ağustos 1915'te Anafartalar Muharebesi'nde 20'nci Alay Komutanı iken şehit oldu. MSB Arşivi; Yarbay, Kls. 29, Dos. 897.

[5] Yarbay Yusuf İzzet, İşkodra'da doğdu. 13 Mayıs 1892'de girdiği Harp Okulundan 13 Mart 1895'te teğmen rütbesiyle mezun oldu. 1912-1913 Balkan Savaşı ve 1914-1918 Birinci Dünya Savaşı'na katıldı. 21'inci Alay Komutanı iken 9 Ağustos 1915'te Anafartalar Muharebesi'nde şehit oldu. MSB Arşivi; Yarbay, Kls. 91, Dos. 2887.

geneli yeni terfi eden tecrübesiz teğmenlerin elinde kalmış tümenin taarruzu istenilen ölçüde yapılamamış ve başarılı olamamıştır. Bu gün akşama kadar birlikler birçok zayiat vermiş ve güçlükle bulundukları mevzileri muhafaza etmişler, geceleyin hemen tahkimata başlamakla zayiatın azalmasına çalışmışlardır. Bununla birlikte düşmanın sürekli Küçük Kemikli tarafından -ovadan- takviye birliği sevk etmesi, Damakçılık'taki kuvvetinin de aşama aşama Tümen sağ kanadını kuşatacak şekilde ilerleme girişimi üzerine, -Tümen komutanı- 20'nci Alayın tehlikeli durumda bırakılmasını uygun bulmayarak gerisinde Kayacık Ağılı kuzeyindeki tepe ve sırtları tahkim ederek alayı bu hatta çekmeyi gruba teklif etmiştir. Aldığı onay üzerine bir iki gün içerisinde bu tepede siperler yaparak 20'nci Alayı geceleyin bu mevziye çekmiş, ihtiyat taburunu da 12'nci Tümenle irtibat kuracak şekilde Azmak tarafına doğru sağ kanat gerisine almıştır.

9 Ağustos 1915 günü Anafartalar Muharebesi bu şekilde sonuçlanmıştır.

İngilizlerin Hareket Tarzları Hakkında Hamilton'un Raporu'ndan Alınan Bilgi Özeti

6 Ağustos 1915 gecesi İngilizler 10'uncu ve 11'inci Tümenleri Büyük ve Küçük Kemikli doğusuna çıkarmışlar.

Önce 11'inci Tümenin 32'nci Tugayı Küçük Kemikli Burnu'nun 600 metre kadar doğusuna ve 33'üncü Tugayı 1 kilometre doğusuna, 34'üncü Tugayı da Büyük Kemikli Burnu'nun 2 kilometre kadar doğusundaki Burun civarına çıkarılmış.

33'üncü Tugay Tuzla Köyü güneyinden 53 Rakımlı Yılgın Burnu Pırnar Tepesi'ne ilerlemiş, bunlar korumasında 3 topçu bataryası yine Küçük Kemikli doğusuna çıkarılmış.

32'nci Tugay aynı gece Lalebaba Tepesi'ni işgal etmiş, bir süre çıkarma noktasını himaye etmiştir. Anafarta Limanı kuzeyine çıkan 34'üncü Tugay geceleyin doğuya Softa Tepe'ye ilerlemiş; fakat bu tepedeki sahil gözetleme müfrezemizin ateşinden ilerlemeyi başaramamıştır. 32'nci Tugayın Lalebaba'dan kuzeye yardıma gönderilmesi mecburiyetinde kalınmış, bu tugayın güneyden ve 34'üncü Tugayın da batıdan ve bir kısım kuvvetiyle kuzeyden tesiriyle Softa Tepe'deki müfrezemiz doğuya Küçük Anafarta'ya doğru çekilmeye zorlanabilmiş.

11'inci Tümeni takiben 10'uncu İrlanda Tümeninin 30'uncu ve (3 taburlu) 31'inci Tugaylarından 6 taburu 7 Ağustos sabahı 33'üncü Tugayın çıktığı bölgeye, 30'uncu Tugayın bir taburuyla tümenin son kafilesi Büyük Kemikli civarında Gazi Baba batısına çıkarılmışlardı. Bunlardan 31'inci Tugay da Tuzla Gölü kuzeyinden Suvlacık istikametine doğuya alınmış; yalnız 30'uncu Tugay 7 Ağustos günü Karakol Dağı'na sevk edilerek Tümen Komutanının idaresinde buraya taarruz etmiş, bu tepeyi işgal edip Kireç Tepeleri'ne doğru ilerlemiş.

33'üncü Tugay 7 Ağustos akşamı bizzat 11'inci Tümen komutanının idaresinde olarak Yılgın Burnu ve Mestan Tepe'ye taarruz ederek bu tepeleri işgal etmiş, daha doğuya İsmailoğlu Tepeleri'ne ilerleme imkânını göremediğinden 33'üncü ve 31'inci Tugaylar Hetman Çayırları kuzeyindeki Mestan Tepe-Suvlacık hattında kalmışlardır.

32'nci ve 34'üncü Tugaylar Suvlacık kuzeyinde ve Küçük Anafarta Ovası'nda kalmışlar.

8 Ağustos 1915 günü Mestan Tepe'deki 33'üncü Tugay tarafından İsmailoğlu Tepesi'ne ve Kireçtepe yönündeki 30'uncu Tugay tarafından da Gelibolu Jandarma Taburu Bölüklerine karşı bir kısım kuvvet ilerletilmiş ise de sonuç alınamamış, çıkan İngiliz kuvvetleri susuzluk sıkıntısından dolayı ilerlemeye cesaret edememişler, bir gün önce bulundukları yerlerde kalmışlardır.

Hareketin yavaşlığını gören Ordu Komutanı Hamilton 8 Ağustos günü Lalebaba yönüne gelerek taarruz için Kolordu ve Tümen Komutanlarına baskı yapmış, bu baskı sonucu 9 Ağustos 1915 günü önce 32'nci Tugayla Küçük Anafarta kuzeyine Tekke ve Kavak Tepeler istikametinde ilerlemeye ve sonra bütün kuvvetle bu tugayı takiben İsmailoğlu Tepeleri-Kavak Tepe hattına taarruza karar verilmiş.

Ordu Komutanı bu taarruzu akşamdan yapmak istemişse de Tümen Komutanları emrin geceleyin bildirilmesinin güçlüğünden dolayı taarruzu 9 Ağustos sabahı yapmayı tercih etmişler. Fakat taarruza 9 Ağustos sabahı saat 04.30'dan önce başlayamamışlar.

9 Ağustos 1915 sabahı 32'nci Tugay Küçük Anafarta kuzeyine ilerlemeye başlamış; fakat aynı zamanda taarruza başlayan 12'nci Tümen birliklerine rastlayarak geriye atılmış, bir tugay kısmen Küçük Anafarta kuzeyinden ve kısmen güneyinden İbrikçe Sırtları'ndan geri çekilerek Suvlacık civarında diğer birlikler tarafından korunarak kurtulabilmiştir. Diğer İngiliz birlikleri de küçük bir ileri harekete başlamışlar. Fakat topçularımızın etkili ateşleri ve piyademizin taarruzuyla bütün İngiliz hattı Suvlacık hizalarına ve kısmen de batısına kadar çekilmek zorunda kalmıştır. 9 Ağustosta Azmak kuzeyinde 12'nci Tümen karşısında bulunan İngiliz kuvvetleri 31'inci, 32'nci, 33'üncü, 34'üncü Tugaylarla 9 Ağustos akşamı gelen 53'üncü Tümenin 159'uncu Tugayının iki taburundan -toplam 15 taburdan- ibaretmiş. İngilizler fazla miktarda olmalarına rağmen taarruz beraber yönetilmediğinden, cesaretle hareket edememişler, büyük bir fırsat kaçırmışlardır. Daha sonra aşama aşama takviye birlikleri getirmiş olan Türk kuvvetleri, bu gün tutulan hattı boşaltılana kadar korumuşlardır.

Koçaçimen taraflarında 4'üncü Tümen karşısında İngilizlerin, 9 Ağustos 1915 sabahı taarruz için 8 Ağustos günü teşkil ettikleri 2'nci Hücum Kolunun sol kanadını oluşturan 4'üncü Avustralya Tugayı bulunuyordu. Damakçılık'ta 7'nci Tümen karşısındaki İngiliz kuvveti ise 7 Ağustostan itibaren orada bulunan General Travers komutasındaki tugaydan (sol taraf

emniyet müfrezesinden) ibaretti. Bu tugay Damakçılık kuzey yamaçlarını tahkim etmiş, gözetleme durumunda bulunuyormuş.

6 - 9 Ağustos 1915 Günlerinde Kocaçimen Cephesi'nde Meydana Gelen Muharebeler

İngilizlerin 6/7 Ağustos 1915 gecesi Conkbayırı-Kocaçimen-Damakçılık istikametlerinde taarruz ettikleri zaman karşılarında Ağıldere Müfrezesini oluşturan Alman Albayı Kannen Giesser komutasında 9'uncu Tümene bağlı şu birlikler bulunuyordu:

14'üncü Piyade Alayı: Asmadere güneyinde,

25'inci Piyade Alayı: Conkbayırı'nda ve Conk ile Kurt Geçidi arasındaki tepelerin batı yamaçlarında,

64'üncü Piyade Alayı: Su yatağında,

Bir adi dağ bataryası: Kocaçimen kuzeyinde Abdurrahman Bayırı'nda,

Bir seri sahra takımı: (6'ncı Alay 2'nci Bölük) Abdalbayırı Tepesi'nde,

Bir seri dağ bataryası: (5'inci Alay 8'inci Bölük) Conk Tepesi civarında,

Bir seri dağ bataryası: (7'nci Alay 7'nci Bölük) Dağ Çeşmesi'nin 500 metre güneybatısındaki sırtlarda.

İngilizlerin Avustralya-Yeni Zelanda Piyade Tümeni, biri Sazlı Dere ile Çatlak Dere vadilerinden, diğeri Ağıl Dere'den olmak üzere iki kol ile taarruz etmiş. Önce hücum kollarının ilerisinden "İşgal Kolu" adıyla öncü kuvvet gibi iki müfreze sevk etmişler. Sağ taraf kolunun işgal müfrezesi Sazlı Dere ile Çatlak Dere arasındaki sırtlarda bulunan ileri karakol müfrezelerimize ansızın taarruz ederek Halit Rıza, Pilav Tepeleri'ni, sonra kuzeye giderek Yayla Tepe'yi işgal etmiş. Bu müfrezenin korumasıyla taarruz kolları vadilerden ilerlemişti. Sağ kol Conkbayırı'na sol kol da ikiye ayrılarak biri Besim Tepe ile Abdalbayırı Tepesi'ne diğeri Kurt Geçidi kuzeybatısından Asma Dere güney sırtlarında bulunan 14'üncü Piyade Alayına taarruz etmişler. Sol taraf işgal kolunu oluşturan bir tugay da Damakçılık Bayırı'na kadar giderek orada kalmıştır.

Bu Birinci Conkbayırı Muharebesi'nde Albay Kannen Giesser yaralanmış komutayı vekâleten tümen kurmayı Binbaşı Hulusi devralmıştır.

6/7 Ağustos 1915 gecesi Güney Grubundan Kuzey Grubu emrine gönderilmiş olan 4'üncü Tümen Komutanı Yarbay Cemil 10'uncu ve 11'inci Piyade Alaylarıyla aynı gece Kuzey Grubu bölgesine Kuruca Dere'ye gelmiş. 7 Ağustosta 11'inci Alay Kuzey Grubu Komutanı'nın emriyle Kemal Yeri doğusunda 144 Rakımlı Bölge'ye, 10'uncu Alay da sol kanada 82 Rakımlı Tepe gerisine sevk edilmiş daha sonra 11'inci Alaydan iki tabur iki makineli tüfekle Düz Tepe tarafına gönderilerek 19'uncu Tümen emrine verilmiş. Alayın kalan kısmı da Kocaçimen bölgesine sevk edilerek bunun yerine 10'uncu Alay 144 Rakımlı Tepe civarına getirilmiştir.

7 Ağustos günü saat 11. 30'da 4'üncü Tümen Komutanı Yarbay Cemil Koca Çimen bölgesindeki birliklerin emir ve komutasını üstlenerek daha önce Albay Kannen Giesser'e verilen talimat gereği düşmanın Ağıl Dere bölgesinden atılmasına ve Gelibolu'dan bu gün hareket eden 8'inci ve 12'nci Tümenlerin gelişine kadar düşmanın Anafartalar yönüne -doğuya- doğru ilerlemesini engellemekle görevlendirilmiştir. Anafartalar Bölgesi Müfrezesi de Yarbay Cemil'in emrine verilmiştir. Yarbay Cemil 7 Ağustos günü saat 13.00'te Conkbayırı'na gelerek emir ve komutayı devralmıştır.

Saat 13.50'de Kuzey Grubu Komutanlığından Şahin Sırtı işgal eden düşmanın 19'uncu Tümen Sağ kanadından açılan ateşe direnemeyerek geriye firar ettiği bildirilmiş, Conk Tepesi yönünden Şahin'e taarruzun daha kolay olacağı düşmanın derelere aşağı dökülmesi imkânı daima mevcut olduğu hatırlatılarak, böyle bir teşebbüsle Şahin Sırtı'nın elde edilmesi emredilmiştir. Tümen de bu bölgede bulunan 25'inci Alayı taarruzla görevlendirmiştir. Saat 15.20'de 19'uncu Tümenden 14'üncü Alay 1'inci Tabur ila 72'nci Alaydan iki bölük Conkbayırı'na gönderilerek 4'üncü Tümen emrine verilmiş. Ayrıca dört makineli tüfek 25'inci Alay emrine ve dört makineli tüfek de Asma Dere yönünde kullanılmak üzere 14'üncü Alay emrine verilmiştir.

25'inci Alayın bu gün yaptığı taarruzdan önemli bir sonuç alınamamış, Şahin Sırtı'nın ele geçirilmesi mümkün olamamıştır.

7 Ağustos günü öğleden sonra İngilizler, ertesi sabah hücumlarını tekrar için, yeniden aşağıdaki düzeni almışlardır. Üç hücum kolu oluşturmuşlar.

Sağ Kol: General Johnston komutasında 11 piyade taburu, bir istihkâm taburu, bir dağ bataryasından oluşmuştur. Taarruz hedefi Conkbayırı Tepesi.

Merkez Kol: 39'uncu Piyade Tugayı, 29'uncu Hint Tugayı (toplam yedi tabur).

Sol Kol: General Monaş Komutasında. 4'üncü Avustralya Tugayıyla, bir tabur bir dağ bataryasından oluşmuştur. Merkez ve sol kollar General Foks Komutasında, bu kolların hedefi: Sağ Kolu Koca Çimen'e ve kuzeyine doğru uzatmak üzere Koca Çimen'in işgali.

8 Ağustos sabahı saat 04.15'te İngilizler düzenledikleri taarruzu uygulamaya başlamışlardır.

Sağ Kol: Conk Tepesi'ne çıkıp tepenin 100 metrelik bir kısmını işgal etmiş.

Merkez Kolu: Conkbayırı kuzeyine, Besim Tepe ile Abdalbayırı Tepesi'ne ilerlemiş. Fakat hattı balaları işgal edememişlerdir.

Sol Kol: Asma Dere'den Abdurrahman Bayırı sırtlarına doğru ilerlemişse de daha sonra 14'üncü Alay ve 11'inci Alay 3'üncü Tabur

tarafından yapılan karşı taarruzlarla tekrar Asma Dere güneyine atılarak derenin güney sırtları yine askerimiz tarafından işgal edilmiştir.

İngilizler bu günkü taarruzlarında çok fazla zayiat vermişler. Sol kol 4'üncü Avustralya Tugayı, 1000'den fazla zayiat vermiş. Bu kadar zayiata karşılık yalnız Conk Tepesi'ne çıkabilmişlerdir.

Bu günkü muharebede 25'inci Alay Komutanı sabah saat 07.00 sıralarında yaralanmış. Tümen komutanı saat 09.00'da 19'uncu Tümenden kendi emrine verilen 14'üncü Alay 1'inci Tabur ile cephedeki 25'inci Alay birliklerini 64'üncü Alay Komutanı Yarbay Servet emrine vererek "Sol Kanat Bölgesi" adıyla bir bölge ihdas etmiş. Anafartalar Grubu komutanının kendi emrine verdiği 33'üncü Alayın bir taburunu da 64'üncü Alay komutanı emrine vererek bu kuvvetlerle gereken düzeni aldığını ve durumun düzeltilmesini emretmiştir.

Anafartalar Grubu Komutanlığından 8 Ağustosta taarruz için hazırlık tertibi alınması hakkında 7'nci ve 12'nci Tümenlere verilen emirler bilgi için 4'üncü Tümene bildirildiği için Yarbay Cemil tümenlerin 8 Ağustosta yapacakları taarruzun başarılı olabilmesi için sol kanat bölgesinden 64'üncü Alay tarafından Conkbayırı Tepesi'ne bir taarruz yapılmasını saat 15.00'te emretmiştir.

Yarbay Servet 8 Ağustos akşamı 64'üncü Alayla Conkbayırı Tepesi'ne hücum etmiş. Fakat yalnız hattı balayı işgal ederek düşmanı ancak 15-20 adım geri atabilmiştir. Düşman hattı balanın biraz aşağısında tutunarak kalmıştır.

8 Ağustos akşamı Kuzey Grubu emrine giren 8'inci Tümen 24'üncü Alayı ile Conk Tepesi'ne gitmek ve 23'üncü Alayını da Ören Ardı Deresi'nde Kuzey Grubunun ihtiyatı olarak bırakmak için emir almıştır. Kuzey Grubundan verilen emirde; Tümenin görevi Conkbayırı'ndaki düşmanı püskürterek uzaklaştırarak Conkbayırı'ndan 261 Rakımlı Nokta'nın 200 metre güneybatısında işaretlenmiş "1:25.000 ölçekli haritaya göre" noktalı yolu kestiği mahalle kadar olan cepheyi mükemmel şekilde koruyarak savunmak ve düşmanı geriye sürmek olduğu; Tümenin bu cephede bulunan birlikleri sonra tümenlerine iade etmek üzere komutasına alacağı, sağ kanadında 9'uncu Tümen, sol kanatta 19'uncu Tümenin bulunduğu; hemen Conkbayırı'na hareket ederek oradaki 9'uncu Tümen Komutanıyla görüşerek mıntıka taksiminde sağ kanadın belirlenmesi konusu savaş şartlarına göre kararlaştırılarak Kuzey Grubuna bildirilmesi istenmişti.

Tümen komutanı 24'üncü Alayı doğruca Conk Tepesi'ne sevk etmiş, 23'üncü Alayı da emredilen yere bırakarak karargâhıyla 8 Ağustos akşamı saat 19.00 sıralarında Conk Tepesi'ne gelmiştir. Bu sırada 64'üncü Alayın yaklaşık 300 askeri geçmeyen bir birliğinin muharebe ettiğini görmüş, Conk Tepesi'nin kuzey ve güneyinde 25'inci, 64'üncü ve 11'inci Alay birliklerini karışık bir hâlde bulmuştur. Tümen aldığı emir gereğince 24'üncü Alaya bir hücum yaptırmıştır. Alay 1'inci Taburu sağda, 2'nci Taburu solda olmak

üzere iki taburu birinci hatta koyarak 3'üncü Taburunu da sağ kanatta 1'inci Tabur gerisinde ihtiyata bırakmış, iki taburdan üç bölükle sık bir avcı hattı oluşturularak kalan kuvvetleri yanaşık nizamda avcıların gerisinde tertip etmiş, süngü taktırarak akşam saat 22.30'da hücuma başlamıştır. 2'nci Tabur taarruzunda başarılı olarak düşmandan bir de makineli tüfek ele geçirmiştir. Fakat asıl Conk Tepesi'ne taarruz eden 1'inci Tabur düşman siperlerine 20-30 adım kala yere yatmış daha fazla ilerleyememiştir. Taburun komutanıyla üç bölük yüzbaşısı yaralanmışlardır. Muharebe hattı Conk Tepesi hâkim noktasının 10-15 metre batısında kalmış. Gece bu hattın bütün kuvvetle tahkimine emir verilmiştir." 23'üncü Alayın da bu geceden celp edilerek 9 Ağustos sabahı yeni kuvvetlerle 24'üncü Alay 1'inci Taburunun tekrar ilerletilmesi Tümenden Kuzey Grubuna teklif edilmiştir. Mevzi 25'inci, 24'üncü Alaylar arasında taksim edilerek bu alayların bölgeleri ayrılmıştır. Conk Tepesi'nin biraz kuzeyinden itibaren tepe ve güneyi 24'üncü Alayla Aptalbayırı 25'inci Alaya verilmiştir.

Aynı gece Genel Karargâh Demir Yolları Şube Müdürü Alman Yarbay Böttrich yardımcısıyla, Liman von Sanders tarafından Kocaçimen'e gönderilerek Kurt Geçidi'nden itibaren Conkbayırı'na kadar (Conkbayır'ı dâhil) güneyde bulunan bölgenin komutanlığıyla görevlendirildiğini, bir tümen emriyle 4'üncü, 8'inci Tümenlere Kocaçimen-Conk Tepesi hattında bulunan bütün alaylara ve birliklere 64'üncü Alay Komutanı aracılığıyla tebliğ etmiştir. Fakat söz konusu kişinin göreviyle ilgili Anafartalar Grubu Komutanlığının bilgisi olmadığından 8'inci Tümen doğrudan doğruya gruba bağlanmış sayılarak Yarbay Böttrich'in emrinde bırakılmamış, 9 Ağustos akşamı bizzat Grup Komutanı Conk Tepesi'ne 8'inci Tümen karargâhına gidip emir komutadaki karışıklık düzeltilmiştir. Grup Komutanı Conkbayırı'na gelene kadar 8'inci Tümen, Kuzey Grubundan emir almış ve onun emriyle hareket etmiştir.

İngilizlerin 9 Ağustos Sabahı Üçüncü Taarruzları

9 Ağustos sabahı hücumlarını tekrarlamak için İngilizler 8 Ağustos akşamı yeniden üç hücum kolu tertip etmişler.

Birinci Kol: General Johnston komutasında, yaklaşık 3 tugayla bir dağ bataryasından oluşmaktadır.

Görevi: Conk Tepesi'ni işgal edip koruyarak işgal edilen hattı güneye doğru genişleterek sağlamlaştırma.

İkinci Kol: General Foks komutasında yaklaşık 3 tugay, 12 tabur ile bir dağ bataryasından oluşmaktadır.

Görevi: Kördere kuzeyindeki Besim Tepe ile Abdal Bayırı'na taarruz etmek.

Üçüncü Kol: General Boldvin komutasında beş taburdan oluşmaktadır.

Görevi: Çatlakdere'den hareket ederek Ağıl kuzeyinden yine Besim Tepe'ye taarruz etmek.

Asıl hücumu üçüncü kolun yapması, diğerlerinin bununla birlikte hareket etmesi emredilmiştir.

9 Ağustos sabahı 04.30'da İngilizler kara ve gemi toplarıyla Conkbayırı, Besim, Abdalbayırı Tepeleri'ni şiddetli bir bombardımana başladılar. Yaklaşık 45 dakika bu bombardıman şiddetli bir şekilde devam etti. Arkasından İkinci kolun 29'uncu Hint Piyade Tugayı, Besim Tepe'ye taarruzla kısmen hâkim noktayı işgali başarmışsa da asıl hücumu yapacak üçüncü kol gece karanlığında yolunu şaşırarak fundalıklar arasında dağılıp vakit kaybettiğinden Conkbayırı batısındaki Ağıl civarından daha ileriye geçememiştir. Ağıl civarındaki yamaçlardan Conk Tepesi'ndeki Yeni Zelanda Tugayı siperlerinin soluna doğru ilerlemiştir.

Bu gece sabaha karşı Kuzey Grubundan gönderilen 23'üncü Alayın 3'üncü Taburu tam zamanında yetişmiştir. Bu taburun bir bölüğü 25'inci Alaya, üç bölüğü de 24'üncü Alay emrine verilmiştir. 25'inci Alay bu taburdan aldığı bölükle 33'üncü Alayın 1'inci Taburundan aldığı bir bölük ve 24'üncü Alaydan aldığı yarım bölük takviye birliğiyle ileri hatlarını takviye etmiş ve karşı taarruzlar yapmaya başlamıştır. 25'inci Alay, İngilizlerin taarruzlarını sonlandırarak, Besim Tepe'deki topçusunu zorlukla korumayı başarabilmiştir.

Bugünkü muharebeye 4'üncü Tümenin topçuları etkili atışlarıyla katılarak düşmana çok fazla zayiat verdirmişlerdir. İngilizler bu ateş karşısında barınamayarak kısmen yamaçlardan aşağı derelere inmek zorunda kalmışlardır. Düşmanın bu geri hareketi 4'üncü Tümen tarafından görülerek 8'inci Tümene telefonla haber verilmiştir. Karşı hücuma sevk edilmek istenilmişse de verilen zayiattan, subayların azlığından, askerin moralinin bozuk olmasından dolayı taarruz yapılamamıştır.

Kuzey Grubunun baskısıyla 8'inci Tümen de karşı taarruz yapılmasını emretmişse de 24'üncü Alay komutanı bizzat avcı hattında askerleri ileriye sevk etmek için aldığı bütün tedbirlere rağmen bir sonuç alamadığını, 23'üncü Alayın gelişiyle -taze kuvvetle- yeniden hücumdan başka çare olmadığını tümene bildirmiştir.

Tümen komutanı durumdan Kuzey Grubu Komutanını haberdar ederek 23'üncü Alayın tümünün Tümene katılmasının emredilmesini rica etmişti. Bu rica üzerine Kuzey Grubu Komutanı son ihtiyatı olan bu Alayı da Conk bölgesine sevk ederek aynı zamanda Anafartalar yönündeki 12'nci Tümenin ve 7'nci Tümenin başarılı taarruzlarını da haber vererek 8'inci Tümene taze, dinç iki alay verildiği halde hâlâ düşmanı Conk Tepesi'nden atmak için taarruza teşebbüs edilmemesi üzerine Tümeni uyarmıştı. Taarruzun hemen yapılmasını ikaz ederek emretmişti. Bu emir üzerine 8'inci Tümene yeni katılan 24'üncü Alayın 2'nci Taburuyla 24'üncü Alayın sağ kanadından bir hücum yapılmasını kararlaştırılmıştır. Conk Tepesi-Besim Tepe arasındaki boyun civarına 22'nci Alayın Makineli Tüfek Bölüğünden bir takım göndererek bunun ve cephedeki 25'inci ve 24'üncü Alaylar taburlarının ve 24'üncü Alay Sağ Kanadındaki 23'üncü Alay 3'üncü Tabur bölüğünün

ateşlerinin desteğiyle hücumun yapılmasına ve 24'üncü Alay 1'inci Tabur ile bu Alayın makineli tüfek bölüğünün de Su Yatağı'nda tümen ihtiyatı olarak bulunmasını emretmiştir. Önceden defalarca denendiği gibi böyle az bir kuvvetle yapılan bu mevzi hücumlardan da boş yere zayiat vermekten başka bir sonuç alınamamıştır. Bununla beraber İngilizler de bu günkü taarruzlarını birlikte idare edemediklerinden, çok fazla zayiat vermiş olsalar da tarafımızdan yapılacak inatçı karşı taarruzlarla akşamüzeri Conk Tepe, Besim Tepe, Abdalbayırı'nın hâkim noktaları elimizde kalmış, düşmanın çok fazla zayiat vermesine neden olan bu günkü hücumları da yine öncekiler gibi sonuçsuz kalmıştır.

9-10 Ağustos gecesi İngilizler Conkbayırı'nda bulunan Yeni Zelanda Tugayı ile 1'inci Kolun diğer birliklerini değiştirerek dinlenmeye ve yeniden düzenlemek için geriye almışlar, Conk Tepesi'nde 13'üncü Tümenin iki taburunu bırakmışlardır.

8'inci Tümenin 10 Ağustos 1915 Sabahı Conkbayırı'ndan Şahin Sırtı'na Hücumu

8 Ağustos 1915'te 8'inci Tümenin 23'üncü Alayı eksiksiz olarak Su Yatağı ve Conk Tepesi'ne gelerek kısmen muharebeye katıldığı gibi, 9 Ağustos akşamı Düztepe yönünde yürütülmekte olan 28'inci Alayla bu akşam Kilya'ya gelen 41'inci Alay da 8'inci Tümen emrine verilmiş, bu yeni birlikle 10 Ağustos sabaha karşı saat 04.30 civarında Conk Tepesi'ne ve Şahin Sırtı'na doğru düşmanı denize sürmek üzere bir taarruz yapılması emredilmiştir.

Anafartalar Grubu Komutanı da hazırlıklara eşlik etmek ve taarruzu yakından takip etmek üzere 9 Ağustos akşamı Su Yatağı'na 8'inci Tümen karargâhına gitmiştir.

Tümen, emir subayları göndererek gelmekte olan alayları buldurup sevk edilecekleri bölgelere sevk ettirmiştir. 28'inci Alay gece gelerek Conkbayırı güneyinde 261 Rakımlı Tepe ile Düztepe arasına gönderilmiş, 41'inci Alay vaktinde gelemediğinden ihtiyat olarak bırakılmıştır. Hücum planı hemen hemen şöyleydi:

Henüz cepheye katılmamış olan ihtiyat birliklerinden 23'üncü Alayın 1'inci Taburu Conk Tepesi gerisine ve biraz kuzeyine getirildi. 24'üncü Alayın ihtiyat bölükleriyle 3'üncü Taburun henüz cepheye sürülmemiş bölükleri Conk Tepesi güneyinin hâkim noktasına yakın olarak toplattırıldı. Bu birliklerden aralıksız bir sıradan oluşan bir avcı hattı teşkil edilerek geri kalan bölük ve takımlar yanaşık nizamda bunların gerisinde tertip olundu. Hepsine süngü taktırılarak hücum işaretini bekler şekilde hazırlatıldı. 23'üncü Alayın Makineli Tüfek Bölüğü de Kördere başlangıcındaki boyun civarında mevziye sokuldu. Hücum Conk Tepesi güneyinde 261 Rakımlı Tepe ile Conk kuzeyini görmeye müsait boyun noktasında bulunacak birliklerden saat 04.30'da yukarıya kaldırılacak bir kürek işaretinin verilmesiyle başlayacaktı.

Sabah saat 04.30'da kararlaştırılan işaretin verilmesiyle hiçbir ateş hazırlığı olmaksızın bütün cepheden süngü hücumuna başlandı. Arkasından düşman kara ve deniz toplarıyla piyade ve makineli tüfek ateşleriyle hâkim noktasını dövmeye başladı.

Tepelerden çok yoğun kitleler hâlinde askerimizin düşman üzerine atılması, düşmanın moralini bozduğundan, Conk Tepesi'nde bulunan düşman askeri hemen geriye kaçmaya başladı. Düşmanın müteakiben diğer taraflarda da geriye kaçışı, askerimizin günlerce başarısız taarruzlarla bozulan moralini düzeltti. Hatta o derece ateşli bir taarruz ve intikam duygusu oluştu ki bir kısım askerimiz düşmanı takibe koyularak dik yamaçların kenarlarında kendilerini zaptedemeyerek derelere kadar aşağılara yuvarlandılar. Düşman Şahin Sırtı'nın dar boyun noktasına, kuzey ve güneyine koyduğu 10 kadar makineli tüfekle yan ateşleri yaparak takip eden askerimize çok fazla zayiat verdirdi. Şahin sırtın geri alınmasında başarılı olamadıysa da bu sırta hâkim yamaçlar kuzeyindeki ağılın bulunduğu bölgedeki hâkim sırtlar ve hâkim noktasının 500-800 metre batısına kadar sırtların yamaçları elimize geçti. 8'inci Tümenin taarruzda başarısı üzerine sağ kanattaki 9'uncu Tümen birlikleri de taarruza kalkarak takibe katıldı. Çamçıkpınarı batısına kadar yamaçları işgal ettiler.

Bir gün önceki muharebede 8'inci Tümenin kaybettiği bir makineli tüfeği geri aldığı gibi daha birkaç İngiliz makineli tüfeğini de ele geçirdi. Daha sonra bu tüfekler yine ele geçirilen İngiliz cephanesiyle düşmana karşı kullanılmıştır.

Bu günkü taarruzla birlikler yeniden karıştı. Hâkim noktasının batısında topçu ateşi çok şiddetli olduğundan sağlık hizmetleri gereğince yerine getirilemiyordu.

Sipersiz açık arazide avcılarımız ve avcı gerisinde bulunan askerlerimiz barınacak bir yer bulamadıklarından bu gün akşama kadar topçu, piyade ve makineli tüfek ateşlerinden çok fazla zayiat verdiler. Şehit ve ağır yaralılarımız da akşama kadar oldukları yerde kaldılar. Conk Tepesi'nde iki üç günden beri devam eden muharebelerde düşüp kalmış olan düşman ölüleriyle, şehitlerimizin tamamıyla gömülmesi mümkün olamadı. Hücumun başlangıcında Grup ve Tümen Komutanları Conk Tepesi üzerindeki topçu gözetleme bölgesine geldikleri zaman şişmiş olan şehitlerimiz ve düşman ölülerinin kokusundan gözetleme bölgesinde durulmuyordu. Sıhhiye Bölüğü teskerecileriyle ancak bunların gömülmesi mümkün oldu.

Düşmanın gerilere açtığı ateş, takviye birliklerinin üzerinden aşıyor, Conk Tepesi'yle bunun kuzey ve güneyindeki boyunlara yönelebiliyordu. Conk Tepesi çok sivri olduğundan genellikle mermiler önünde patlıyor ya da aşarak arkadaki Kördere'ye düşüyordu. Bundan dolayı Kördere çok tehlikeliydi. Bir miktar hafif yaralılarla, yedek birlik askerleri bu aşan mermilerden yaralanmışlardır.

Muharebe sabah saat 04.30'dan akşam saat 18.00'e kadar devam etti. Grup ve Tümen karargâhları da Conk Tepesi'ndeki gözetleme bölgesinde 12 saatten fazla müthiş bir şarapnel yağmuru altında kaldılar.

Ele geçirilen mevzinin sağlamlaştırılması ve takviye edilmesi için grup komutanının Kuzey Grubuna müracaat edilerek bir kale istihkâm bölüğü ve bir iki amele inşaat bölüğü 5000 kum torbası celp edilerek hemen ileri hatlarda siperler, Conk Tepesi'nde bir istinat noktası, ileri hatlara irtibat hendekleri yapılması emredildi.

Yeniden mıntıka taksimatı yapıldı. Conk Tepesi'nin 15 adım güneyinden itibaren kuzeyde kalan kısım "Conk Mıntıkası" adıyla 23'üncü Alaya, güneyde kalan kısımda Düztepe'ye doğru, "Şahin Mıntıkası" adıyla 28'inci Alaya verildi.

41'inci Alayın 1'inci Taburu Conk Mıntıkası'na, 2'nci Taburu Şahin Mıntıkası'na ihtiyat olarak verildi. 3'üncü ve 4'üncü Taburları da Su Yatağı'nda Tümen ihtiyatı olarak bırakıldı. Bu günkü hücumda 23'üncü Alay Komutanı Yarbay Halil Recai ağır, 24'üncü Alay Komutanı Binbaşı Mehmet Nuri de akşama doğru başından hafif şekilde yaralanmışlardı. Her iki alay da vekâleten tabur komutanları emrine verildi. Tabur ve bölük komutanlarından pek çoğu yaralanmış veya şehit düşmüştü.

Bu günkü muharebede işgal olunan hat, daha sonra Çamçıkpınarı Sırtları'na doğru ileri karakol ve keşif birlikleri gözetleme bölgesi olmak üzere kısmen parça parça ileriye götürülerek genişletilerek korunmuş, İngilizlerin tahliyesine kadar elimizde kalmıştır. Şahin Sırtı'nın dar boyun noktasında daha sonra lağım muharebeleri olmuştur. Ara sıra ateş baskınlarıyla lağım muharebelerinden başka düşmanın ve bizim kayda değer büyük ölçüde bir hareketimiz olmamıştır. Anafartalar Grubu Komutanlığı tarafından Kurt Geçidi'ne kadar uzanan hattaki birlikler 8'inci Tümen emrine verildiğinden artık bir işi kalmamış olan 9'uncu Tümen komutanı Genel Karargâh Demir Yolları Şubesi Müdürü Alman Yarbay Böttrich de maiyetiyle 5'inci Ordu karargâhına giderek oradan da İstanbul'a asli görevine dönmüştür.

15 - 16 Ağustos 1915 Tarihinde Meydana Gelen Kireçtepe Muharebeleri

9 Ağustosta 7'nci ve 12'nci Tümenlerin taarruzundan sonra İngilizler 53'üncü ve 54'üncü Teritorial Tümenlerini de Kemikliler civarında karaya çıkartarak 11'inci Tümenin Kükürtlüpınar taraflarındaki sol kanadını diğer taraftan da Kireçtepeleri üzerindeki 10'uncu Tümenin sağ kanadını ovaya doğru çekmek suretiyle takviye etmişler. 12 Ağustosta Mestan Tepe'den 33'üncü Tugay ile ve Suvlacık kuzeyinden 163'üncü Tugay ile bir taarruza teşebbüs etmişlerdir. 33'üncü Tugay kayıp vererek püskürtülmüş; 163'üncü Tugay ise kısmen kayıp kısmen de esir vererek tamamen mahvolmuştur. Bu cephedeki başarısızlığı kapatmak ve tarafımızdan nispeten zayıf bir kuvvetle işgal edilmekte olan Kireçtepeleri'ni elde ederek Yukarı Kapanca, 241 Rakımlı Tepe, Kavak Tepe'ye doğru işgal etmek, başarılı olunması

durumunda 12'nci Tümeni bütünüyle geri çekilmek zorunda kalarak Küçük Anafarta kuzeyindeki hâkim tepelerin doğusuna atmak için Kireçtepeler yönünden taarruz girişimlerini tekrar etmişlerdir.

15 Ağustosa kadar Anafarta Grubu Komutanlığı parça parça gelen yardımcı kuvvetlerden aşağıdaki birlikleri Vimler Bey emrine vererek sağ kanadını takviye etmişti:

3 Taburlu 19'uncu Piyade Alayı, 3 Taburlu 127'nci Piyade Alayı, 39'uncu Alay 1'inci Tabur, 17'nci Sahra Topçu Alayı 7'nci Dağ Bölüğü

Anafartalar Muharebeleri sırasında Kocaçimen yönünde dinlenmekte olan 5'inci Tümen karargâhı Turşun'un kuzeyine çekilerek Yarbay Wilmer komutan tayin edilmiştir. Sağ kanatta Kireçtepeler üzerinde ve Ece Limanı arasında toplanan bütün birlikler de Yarbay Wilmer'in emrine verilerek 5'inci Tümen adıyla yeni bir tümen oluşturulmuştur. Bu tümenin sol kanadı ile 12'nci Tümenin sağ kanadı arasında henüz irtibat ve dayanışma yoktu. Eldeki kuvvet yeterli olmadığından bu iki tümen arasındaki boşluk doldurulamamıştı.

15 Ağustosta saat 15.30'da İngilizler Kireçtepe Sırtları'nın yan ve gerilerini karadan ve denizden bombardımana başladılar. Saat 15.30'da dört tabur kadar tahmin edilen İngiliz kuvveti Sivritepe kuzeyindeki yamaçlardan Arslantepe'ye doğru ilerlemeye başlamıştır. Gelibolu Jandarma Taburu tarafından görülerek hemen tümene haber verilmek istenilmiştir. Fakat Tümen karargâhıyla telefon irtibatı olmadığından yazılan rapor emir eriyle gönderilmiştir. Turşun kuzeyindeki tümen komutanına ancak akşam 17.30'da ulaşabilmiştir. Tümen komutanı raporu aldıktan sonra hemen Turşun civarındaki iki ihtiyat taburunu 19'uncu Alay 1'inci Tabur, 39'uncu Alay 1'inci Tabur Kireçtepe yönüne hareket ettirerek kendisi de kurmaylarıyla beraber arkalarından hareket etmiştir. Tümen komutanı Kireçtepe'ye gelinceye kadar jandarmalar geri çekilmişlerdir. Bunların geri çekildiklerine dair saat 18.30'da yazılmış bir raporu yolda saat 19.30'da almıştır.

Tümen komutanı saat 20.30'da Kanlıtepe'ye ulaşmıştır. Birçok askerin, jandarmanın dereler içerisine dağılmış olduklarını görmüştür. Hemen zorla toplatarak ileriye sevk ettirmiştir. Bu sırada tümen ihtiyatından 39'uncu Alayın 1'inci Taburu gelmiş, jandarma taburu bölgesine gönderilmiş, Kanlıtepe takviye edilmiştir. Akşam karanlığı bastığından İngilizler Arslantepe ile Kanlıtepe arasında kalmışlar ve daha fazla ilerleyememişlerdir.

Tümen karanlıktan ve araziyi tanımaktan yararlanarak bölgede bulunan ihtiyatlardan 127'nci Alayın 2'nci Taburunun iki bölüğüyle 19'uncu Alayın iki taburunu Kanlıtepe'ye sevk ederek, 39'uncu Alayın 1'inci Taburu ile beraber düşmana bir karşı taarruz yaptırıp 16 Ağustos gecesi saat 02.00'de düşmanı geri püskürterek Arslantepe'yi geri almıştır. Hemen mevzisinde birliklerin düzenlenmesini emrederek mevziyi ikiye bölmüştür. 127'nci Alay Komutanına sağ kanat, 19'uncu Alay Komutan vekilini de sol

kanat bölgesi komutanlığına tayin ederek tahkimat ve diğer hususlar hakkında emirler ve talimat verdikten sonra eski ordugâhına dönmüştür. Fakat İngilizler aynı gece tekrar cephedeki birliklerini takviye ederek bir hücum daha yapmışlardır. Arslantepe'yi tekrar ikinci kez almayı başarmışlardır. Birliklerimiz yeniden Kanlıtepe'ye çekilmişlerdir. Bu ikinci hücuma kadar 19'uncu Alayın 1'inci Taburu da gelerek sabaha karşı bu tabur ve 39'uncu Alayın 2'nci Bölüğüyle cephedeki birlik takviye edilmiştir. Ancak bu kuvvetle mevzilerini koruyabilmişler, karşı taarruza cesaret edememişlerdir. Düşmansa sürekli takviye birliği alarak yavaş yavaş Kanlıtepe'ye yaklaşmıştır. Tepede siper olmadığından açıkta barınılmayacak bir durum oluşmuştur. Kaybın fazlalığından, düşmanın baskısından ve ihtiyat kuvveti kalmadığından sağ kanat bölgesi komutanı 16 Ağustos sabahı tümenden yardımcı kuvvet istemeye başlamıştır.

16 Ağustos sabahı Gelibolu bölgesinden Anafartalar Grubu emrine çağrılarak yardımcı olmak üzere 5'inci Tümen emrine gönderilen 17'inci Alayın 2'nci Taburu saat 08.00'de Turşun'a gelmiştir. Hemen Kireçtepe'ye hareket ettirilmiş ve Tümen komutanı tabur komutanıyla birlikte gözetleme bölgesine gitmişlerdir.

16 Ağustos sabahı düşman yeniden taarruza devam etmiş cephenin bazı bölgelerinde muharebe, bomba ve taş atmasına dönüşmüş. Cephedeki askerin yeniden takviyesine şiddetli bir şekilde ihtiyaç olmuştur.

Saat 10.30'da Tümen gözetleme bölgesi civarına gelen 17'nci Alayın 1'inci Taburunun Kanlıtepe'ye ilerlemesi emredilmişti. Fakat gözetleme bölgesiyle Kanlıtepe arasındaki arazi gerek Kireçtepe yönündeki düşmanın cephe ateşine gerekse Küçük Masırlık yönündeki düşman gemilerinin yan ateşine karşı çok tehlikeli bir bölge olduğundan tabur buradan askerini ayrı ayrı geçirmeye mecbur kalmıştır. Yarım saat sonra ancak iki bölüğüyle cepheyi takviye edebilmiştir. Bu taburun arkasından Ece Limanı'ndaki 127'nci Alayın 1'inci Taburu gelmiş, çok miktarda bombayla donanımlı askerimiz bu takviye birliklerinin de katılımıyla tekrar bir karşı taarruz yaparak Arslantepe'yi ikinci kez ele geçirmeyi başarmışlardır. Öğleden sonra muharebe lehimize dönmeye başlamıştır.

Anafartalar Grubu Komutanı da bu sıralarda Yukarı Kapanca batısındaki tepede bulunan Tümen muharebe gözetleme bölgesine gelerek olayı yakından izlemiştir.

Bugün gruba katılan 1'inci Piyade Alayının 2'inci ve 3'üncü Taburları da 5'inci Tümen emrine verilerek Kireçtepe yönüne sevk edilmiştir. Kolbaşında gelen 1'inci Alayın 2'inci Taburu saat 15.03'te Tümen gözetleme bölgesi civarına gelmiş, bölge ihtiyatı olarak 127'nci Alayın emrine verilmiş, sonra gelen 1'inci Alayın 3'üncü Taburu da Tümen ihtiyatı olarak Tümen gözetleme bölgesi civarında alıkonmuştur.

Kireçtepe bölgesi önem kazandığından bu bölgede görevlendirilen Tümenin Ece Limanı'yla da ilgilenmemesi için Grup Komutanlığı tarafından

Ece bölgesi müstakil bir müfrezeye verilmiştir. 5'inci Tümene de Masırlıklar ile Küçük Anafarta Ovası azmağı arasındaki bölge verilmiştir.

Tümen 26 Ağustos akşamı, saat 17.00'de verdiği bir emirle şu düzeni emretmiştir.

Masırlık bölgesini bir jandarma bölüğü ile işgal ettirmiş.

Kireçtepe ve güneyindeki sırtı 127'nci Alay Komutanı emrine vererek bu bölgeyi 127'nci Alaydan başka 39'uncu Alay 1'inci Tabur, 18'inci Alay 1'inci Tabur ve bu gün gelen 9'uncu Tümen istihkâm bölüğünü tahsis etmiştir.

Kireçtepe güneyinden azmağa kadar uzanan bölgeyi de 19'uncu Alaya vermiştir.

1'inci Alayın bir taburunu Kireçtepe'nin hemen doğusunda, diğer bir taburunu da Büyük Masırlık güneyinde tümen ihtiyatı olarak bırakmıştır.

Alaylardan sürekli olarak Tümen karargâhında dörder emir eri bulundurulmasını, karışık birliklerin bir an evvel düzenlenerek, ait oldukları bölgelere gönderilmesini, ilk hatta izdihama sebep olacak derecede fazla kuvvet bulundurulmamasını, düşmana süngü hücumu yapılması için toplu ihtiyatlar bulundurulmasını, alay karargâhlarının bu gün alayların düzenleriyle azaltılmış genel kuvvetlerinin yarın sabaha kadar bildirilmesini emretmiştir.

17 Ağustosta saat 09.00'da Tümen, 19'uncu Alayın 1'inci ve 2'nci Taburlarından oluşan bir müfrezemiz tarafından Kireçtepe'nin 500 metre kadar ilerisinde bulunan daha önce jandarmalar tarafından terk edilmiş olan iki mangalık ileri siperin de geri alındığını, düşmanın kaybının tahmin edilemeyecek kadar çok olduğunu Gruba bildirmiş, şehit ve yararlıların nakli için geçici olarak bir sıhhiye bölüğü daha istenilmiştir.

Grup komutanı Tümenin başarısını tebrik ederek Turşun'da bulunan iki sıhhiye bölüğü, bir dağ ve iki sahra bataryasını Tümen emrine verdiğini Tümene 4000 de kum torbası gönderildiğini, bataryaları yerleştirmek için Grup topçu komutanıyla iki Alman topçu subayı Tümene gönderdiğini bildirmiştir. Bunların gelişinde Kireçtepe karşısındaki düşmanı ateşleriyle ezebileceğinden bataryaların hemen hazırlanmasını, kum torbalarının hemen tepenin güneybatısına doğru uzayan düşmana en yakın olan bölgeye konulmasını emretmiştir.

Bu gün düşmanın asker çıkarmasına devam ettiği görülmüştür. Fakat başka taarruz olmamıştır. Tümenin kuruluşu düzenlenmiş, geçici olarak şu teşkilat yapılmıştır:

Mürettep 5'inci Tümenin 17-8-1915'te ki kuruluşu

Tümen Komutanı Yarbay Wilmer

Kurmay Başkanı Yüzbaşı Arif

Tabur	Alay	Bölük	Takım
	1'inci Piyade Alayı	2'nci, 3'üncü, 1/39'uncu, 1/17'nci Bölükler	
	127'nci Piyade Alayı	1'inci, 2'nci, 3'üncü Bölükler	
	19'uncu Piyade Alayı	1'inci, 2'nci, 3'üncü Bölükler	
Gelibolu Seyyar Jandarma Taburu			
	11'inci Alay	4'üncü Bölük	
	12'nci Alay	1'inci Bölük	
	39'uncu Alay	8'inci Bölük	
	11'inci Alay	8'inci	
		9'uncu Tümen İstihkâm Bölüğü	
		5'inci Bölük	1 takım
		9'uncu Sıhhiye Bölüğü	
		11'inci Sıhhiye Bölüğü	

17 Ağustos günü İngilizler 12'nci Tümen bölgesine öğleden sonra saat 14.00'te bir bölük kadar kuvvetle 34'üncü Alay sol kanadına taarruz etmişler; ancak püskürtülmüşlerdir.

Kireçtepe Muharebeleri bu şekilde sonuçlanarak 21 Ağustosta İngilizlerin 12'nci Tümene İsmailoğlu Tepeleri'ne ve 7'nci Tümen cephesinde Kayacıkoğlu Tepesi'ne yaptıkları taarruzlarına kadar önemli muharebeler olmamıştır. Bu süre içerisinde kazanılan zamandan yararlanılarak mevzi sağlamlaştırarak takviye edilmiştir. Ovada tümenler arasındaki boşluğun kısmen kapatılmasına ve grup emrine yardımcı kuvvet toplamaya çalışılmıştır.[6]

21 Ağustosta yeniden taarruza geçen İngilizler İkinci Anafartalar Muharebesinde de bir üstünlük sağlayamamışlardır. 27 Ağustostaki Bombatepe Muharebeleri de sonucu değiştirmemiştir.

Anafartalar Grup Komutanı Albay Mustafa Kemal'in emrinde bulunan birliklerin taarruzları sonucu İngilizler ele geçirmiş oldukları tepelerin çoğunu kaybetmiş, kıyıya çok yakın yerlere atılmıştır.

Başkomutan General Hamilton'un Anafartalar Muharebeleri'nde ilk hedef olarak ulaşmak istediği ve yalnız gerçekleştirilmek istenen kuşatma

[6] Hayri; s. 31-61.

manevrasına dayanak olması açısından değil, karaya çıkan İngiliz kuvvetlerinin güvenliği açısından da büyük önem taşıyan Kocaçimen - Tekketepe hattı Türklerin elinde kaldığı için yapılan kuvvetli taarruzlardan hiçbir sonuç alınamamıştır. Böylece Hamilton planı iflas etmiş ve İngiliz kuvvetleri erimiştir.

Anafartalar Muharebeleri, Çanakkale Savaşı'nın kaderini belirlemiştir. Bu muharebeler Albay Mustafa Kemal'in emir ve komutası altında bulunan birliklerin hızla kesin sonuç yerine gitmesi, burada göstermiş oldukları direniş ve başarılı taarruzlar sonucu İngiliz kuşatma planı başarısızlığa uğratılmıştır.

b. Kurmay Yarbay Hayri'nin Anafartalar Muharebeleri'ne Dair Verdiği Konferansla İlgili Değerlendirme

Mehmet Hayri Tarhan'ın "Çanakkale Cephesi Anafartalar Grubu Muharebeleri" adlı konferansı Salyangoz Yayınları tarafından "Türk Kurmay Subaylarının Gözüyle Çanakkale Savaşı" adıyla 2006'da yayımlanmıştır. Ancak bu eserde bazı satırların atlandığı, bazı tarihlerin yanlış çevrildiği, bazı cümlelerin yanlış yorumlandığı dikkati çekmektedir. Anafartalar Grubu Komutanı Albay Feyzi,[7] Fevzi olarak okunmuştur. Oysa Anafartalar Grubu Komutanı Ahmet Feyzullah'tır ve burada yalnızca Ahmet Feyzi olarak yazılmıştır. s. 26'da "... İki gün devam eden faaliyet ve uykusuzluk ve daha evvelce de 40 derece hararetle hasta yatmakta olan grup kumandanı tabiyetiyle zafiyet-i dimaiyeye duçar olduğundan taarruzun 27 Temmuz (9 Ağustos) sabahına tehiri esbabı hakkındaki fikir ve kanaat-i zâtiyesini ordu kumandanlığına lüzumu derecesinde katiyet ve ısrarla anlatamadı..."[8] ifadeler söz konusu kitapta şu şekilde çevrilmiştir: "... İki gün devam eden faaliyet, uykusuzluk ve daha önceden de 40 dereceye varan hava sıcaklıkları, hasta yatmakta olan Grup Komutanını doğal olarak düşünme zafiyeten düşürdüğünden, taarruzun 9 Ağustos sabahına ertelenme nedenleri hakkındaki fikir ve kişisel kanaatlerini ordu komutanlığına gerektiği derecede kesin ve ısrarla anlatamadı..."[9]

Yine 15 Temmuz, 5 Temmuz şeklinde okunduğundan 18 Temmuz 1915 olarak çevrilmiştir. Oysa bu tarih 15 Temmuz 1331 yani 28 Temmuz 1915'tir. Yine 12'nci Tümenin 35'nci Alayı 25'inci Alay olarak çevrilmiştir ki

---

[7] Kur. Alb. Ahmet Feyzullah Tümay, 1872 yılında İstanbul'da doğdu. 1890 yılında girdiği Harp Okulundan 1893 yılında teğmen ve Harp Akademisinden de 28 Ocak 1896'da kurmay yüzbaşı rütbesiyle mezun oldu. 1906 yılında kurmay albay rütbesine yükseldi; ancak 1909 yılında rütbe indirimi kanundan dolayı rütbesi yarbaylığa indirildi. 27 Kasım 1911'de yeniden kurmay albay rütbesine yükseldi. 1897 Osmanlı-Yunan Savaşı, 1912-1913 Balkan Savaşı ve 1914-1918 Birinci Dünya Savaşı'na katıldı. Birinci Dünya Savaşı'nda 12'nci Tümen, 16'ncı Kolordu,[7] Saros Grubu,[7] Anafartalar Grup Komutanlıklarında bulundu. 16 Mart 1961'de vefat etti. Viyana (Plelach) Mezarlığına defnedildi. MSB Arşivi; Şahsi Dosyası, Harp Akademilerinin 142. Yılı Şeref Dolu Yıllar (1848-1990), s. 28.

[8] Hayri, Erkân-ı Harbiye Mektebi Külliyatından Çanakkale Muharebâtı; İstanbul, Erkân-ı Harbiye Mektebi Matbaası, 15 Ekim 1920, s. 26.

[9] Burhan Sayılır; Çanakkale Cephesi Anafartalar Grubu Muharebeleri, İstanbul, 2006, s. 55.

12'nci Tümenin 34'ncü, 35'nci, 36'ncı Alayları bu muharebeye katılmıştır ve 12'nci Tümenin 25'nci Alayı yoktur.[10]

Sayfa 6'da "20'nci Alayın Karaburgaz civarındaki taburuyla Yeniköy'de bulunan bölüğü..."[11] ifadeleri, şu şekilde çevrilmiştir; "27'nci Alayın Karaburgaz Taburuyla Yeniköy'de bulunan bölüğü..."[12] Çeviride buna benzer başka yanlışlıklar da görülmektedir.

Yarbay Hayri'nin konferansının yayımlandığı eser okunduğunda eserin dönemle ilgili bazı hususları aydınlattığı dikkati çekmektedir. Konferansta Anafartalar bölgesinde bulunan tümenlerden gelen raporlar ve muharebelerle ilgili ayrıntılı bilgiler yer almaktadır. Bu bilgilerin bir kısmı "Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, Çanakkale Cephesi Harekâtı" adlı eserde yer almıştır. Ancak burada tümenlerden gelen raporların pek çoğuna yer verilmemiştir.

Konferansta bazı hususların gün ışığına çıkarıldığı görülmektedir. Örneğin Albay Mustafa Kemal (ATATÜRK)'den önce Anafartalar Grubu Komutanlığı görevinde bulunan ve daha sonra Liman von Sanders tarafından görevinden alınan Albay Ahmet Feyzi ile ilgili çarpıcı açıklamalar yer almaktadır. Burada Liman von Sanders'in taarruzun 8 Ağustos 1915 gündüz yapılması konusundaki ısrarı ve Albay Ahmet Feyzi'nin itirazlarıyla ilgili önemli detaylara yer verilmiştir. Konferans metninde verilen bilgiler Albay Ahmet Feyzi'nin Viyana ataşe militeri olarak görevde bulunduğu sırada Sadrazama gönderdiği bir dilekçeyi[13] de destekler mahiyettedir.[14] Konferansta Albay Ahmet Feyzi'nin gündüz taarruzuyla ilgili düşüncesi şu şekilde dile getirilmiştir: "Gündüz düşman gemilerinin ateşi altında ve sahile, düz araziye doğru dört beş km yaklaşma yürüyüşü, daha sonra taarruz yapılmasının pek çok zayiata neden olacağı, başarısızlık ihtimalinin çok fazla olduğu, başarısızlığın düşmana taarruz cesareti vereceği, bu durumda ordunun elinde geride başka ihtiyat birliği bulunmadığından, böyle bir taarruzla meydana gelecek bir durumun düzeltmesinin de mümkün

---

[10] Hayri; s. 4. Sayılır; s. 29.
[11] Hayri; s. 6.
[12] Sayılır; s. 32.
[13] Dilekçenin aslı için bk. EK-B.
[14] Liman von Sanders bu konuyla ilgili olarak kitabında şu açıklamayı yapmıştır; "8 Ağustos sabahı gün doğmadan önce Saros Kolordusunun emredilen taarruz için açılma sahasına "Büyük Anafarta" genel istikametinde olmak üzere bizzat atla yola çıktım. Lakin orada hiçbir birliğe rastlamadım. Nihayet bir ileri karakol mevzisi seçilmekte olduğunu haber veren 7'nci Tümen kurmay subayına rastladım. Bu subaydan kendi tümeninin ve 12'nci Tümenin birçok kısımlarının pek gerilerde ve tümenlerine henüz katılmakta olduklarını ve bu sabah hiçbir suretle taarruz yapamayacaklarını öğrendim. Bunun üzerine taarruzun gün batımıyla beraber başlaması tarafımdan emredildi. Karanlık bilhassa düşman gemi ateşlerinin büyük zarar vermemesi açısından faydalı idi. Öğleden akşama doğru Binbaşı Wilmer'den aldığım haber 16'ncı Kolordu birliklerinin henüz tarafımdan emredilen açılma bölgelerine gelmedikleri yönünde idi. Bunun üzerine erteleme sebebini komutandan sordum. Cevap olarak yorgun olan birliklerin durumunun şu an bir taarruz yapılmasına uygun olmadığını bildirdi. Bu sebeple daha o akşam Anafarta bölgesinde toplanan bütün birliklerin komutasını Arıburnu Cephesi'nin güney kanadındaki 19'uncu Tümenin Komutanı Albay Mustafa Kemal Bey'e verdim" Liman von Sanders; Türkiye'de Beş Sene, Dersaadet, Matbaai Askeriye, 1337, s. 81-82.

olamayacağı ihtimalleri ve düşmanın durumunda bir gelişme görülmediği, hemen acilen taarruzun yapılmasını gerektirecek olumsuz bir durum olmadığı ve emir verilip harekata başlanıncaya kadar zaman geçeceği için taarruzun bu gün yapılmasından vazgeçtiler."[15]

Konferansta ayrıca taarruzun gündüz yapılmasıyla ilgili şu yorumlar yapılmıştır: "Taarruzun öğleden sonra yapılmamasını gerektiren önemli bir sebep daha vardı. O da güneş öğleden sonra özellikle gün batımı zamanı düşman tarafını loş bırakıp doğu yönünü, yani kendi bölgemizi gayet parlak gösteriyordu. Erlerimizin gün batımı yönünde nişan almaları gözlerini kamaştırdığından zordu. Düşman içinse sabah gün doğarken bu durum aleyhlerineydi. Yani batıya ve güneybatıya tarafımızdan yapılacak bir taarruzun sabah gün doğarken yapılması bizim için faydalı, düşman için zararlı, öğleden sonra yapılması ise özellikle bizim için zararlı düşman için faydalı olacaktı."[16]

Yarbay Hayri konferansında; Grup komutanının Ordu Komutanlığının ısrarla devam eden taarruz isteğiyle, kendi düşüncesi arasında tereddüt yaşadığı, daha sonra taarruzun 8 Ağustos günü yapılmasından kesin olarak vazgeçtiği, tümen komutanlarının verdikleri bilgiden ve 7'nci Tümenin taarruzun ertelenmesi konusundaki yazısından söz ederek orduyu telefonla bilgilendirdiğini belirtmektedir. Yarbay Hayri, Grup Komutanının iki günlük uykusuzluk ve daha önce 40 derece ateşle hasta yatması nedeniyle güçsüz düştüğü için muharebenin ertesi gün yapılması konusunda Ordu Komutanını ikna edemediği, bu nedenle görevden alındığını belirtmektedir.

Konferansta dikkati çeken bir diğer nokta ise Yarbay Wilmer ile ilgili tespitlerdir. Konferans metninde konuyla ilgili şu ifadeler yer almaktadır: "Anafartalar Bölgesi Komutanı Yarbay Wilmer, Liman von Sanders'e Grup Komutanının yaptıkları hakkında ihbarlarda bulunuyorlardı. Hatta bir ara gelip Grup Komutanına Liman von Sanders'in kolordunun taarruz düzenini onaylamadığını bile söylemişti. Grup Komutanı Albay Feyzi bu haber üzerine derhâl telefonla 5'inci Ordu Kurmay Başkanı Yarbay Kazım ile görüştü. Liman von Sanders'in kolordunun taarruz düzenine müdahale etmek istemediği, ancak taarruzun bu gün yapılmasını arzu ettiği anlaşıldı."[17]

Konferansta Anafartalar bölgesinin komutanlar ve Grup Karargâhı tarafından tanınmadığı yönündeki ifadeler oldukça dikkat çekicidir. Konuyla ilgili olarak 7'nci Tümen Komutanının haritaları olmadığının belirtilmesi üzerine 5'inci Ordu tarafından harita gönderildiği ancak bunun da yetersiz olduğu yönünde başka açıklamalar da bulunmaktadır.[18]

Konferansta 5'inci Ordu Komutanı Liman von Sanders'in İtilaf devletleri tarafından yapılacak taarruzun Saros Körfezi'nden yapılacağı ve buna göre tertip alınmasına da açıklık getirmiştir.

---

[15] Hayri; s. 25.
[16] a.g.e.; s. 25.
[17] a.g.e.; s. 26.
[18] a.g.e.; s. 26.

Yarbay Hayri konuyla ilgili olarak; "6 Ağustos günü 5'inci Ordu Kurmay Başkanı Yarbay Kazım (İnanç) Grup Komutanı Albay Feyzi ile telefonla görüşerek; düşmanın Kuzey ve Güney Grupları bölgelerinde birkaç günden beri faaliyetini arttırdığını, özellikle Kuzey Grubunun sol kanadına bu gün (6 Ağustos) şiddetli taarruzlarda bulunduğunu, şimdiye kadar edinilen deneyimlere göre; düşmanın böyle bir harekâtının diğer bölgelerde daha büyük ölçüde ciddi girişimlerin başlangıcı olduğu, ordu karargâhınca düşmanın bu defa Saros bölgesine bir çıkarma teşebbüsünde bulunmasının muhtemel görüldüğünü bildirdiğini ve Grup birliklerinin her ihtimale karşı hazır bulunmaları gerektiğine dikkat çektiğini, Grup Komutanı Albay Feyzi'nin bu haber üzerine Grup birliklerine her ihtimale karşı hazırlığın arttırılmasını emrettiğini" belirtmektedir.[19]

Ancak çok kısa bir süre sonra yani 6/7 Ağustos 1915 gecesi saat 01.45'te 5'inci Ordu karargâhından Gelibolu'da Saros Grubu Kurmay Başkanına (Binbaşı Hayri) telefonla düşmanın bu gece Anafartalar bölgesine asker çıkarmaya başladığı bildirildi.[20]

Burada Mehmet Hayri'nin konferansının tamamı metne dâhil edilmeyerek yalnız Anafartalar Muharebeleri'nin anlatıldığı kısım aynen çevrilmiş, diğer kısımlar hakkında ise genel değerlendirme yapılmıştır. Böylece hem kitabın Anafartalar Muharebesi öncesinde ele aldığı konular hakkında bir fikir vermek hem de 2006 yılında yapılan çeviride bu bölümle ilgili göze çarpan bazı çeviri hatalarına dikkat çekmek istenmiştir. Ayrıca eserin 2006 yılında yapılan çevirisinde "Anafartalar Muharebeleri"yle ile ilgili kısımdaki çeviri hatalarına değinilmemiş, çeviri tarafımızdan farklı bir gözle yeniden ele alınmıştır. Zira bu bölümde 2006 yılında yapılan çeviride satır atlamalarının olduğu, bu nedenle konu bütünlüğünün kaybolduğu, dolayısıyla bu bölümün aynen çevrisinin verilmesinin daha faydalı olacağı düşünülmüştür.

Sonuç olarak Anafartalar Grup Komutanlığı Kurmay Başkanı olarak görev yapan bir kişi olan Mehmet Hayri'nin Anafartalar Muharebesi ile ilgili verdiği konferans, döneme ait bilinmeyen bazı hususları aydınlatması açısından son derece önemli ve faydalı olmuş, hem çağdaşı olan subaylar hem de günümüz Türk milletinin geçmişine ışık tutmuştur.

Abstract: Lt. Col. Hayri, who had taken part in the Çanakkale Campaigns as the Chief of Staff of Saros and Anafartalar Group, shared his memories of Anafartalar, Conkbayarı, Kireçtepe Campaigns at a conference held at the War Colleges in 1919. Lt. Col. Hayri, in his memoires, published in 1920, not only dealt with how the campaigns where condueted and won but also with the difficulties encountered during the clashes and with the differences of opinion among the Turkish and German commanders.

Key Words: Çanakkale Campaign, Anafartalar Campaign, 5'inci Ordu, Anafartalar Group Command, Kireçtepe.

[19] a.g.e.; s. 5.
[20] a.g.e.; s. 6.

Ek-A

MEHMET HAYRİ TARHAN

Tümgeneral

(1317-P.4)

(1880-1934)

Aile Durumu

29 Şubat 1880'de Tırnovacık'ta doğdu. Babası Hafız Hasan Bey'dir. 11 Aralık 1934'te vefat etti. Ankara Cebeci Şehitliğinde defnedildi.[21] Naaşı 31 Ağustos 1988'de Devlet Mezarlığına nakledildi.

Öğrenim Durumu

13 Mart 1899'da girdiği Harp Okulundan 9 Ocak 1902'de teğmen, devam ettiği Harp Akademisinden 11 Ocak 1905'te kurmay yüzbaşı olarak mezun oldu.

Yükselme Tarihleri

9 Ocak 1902'de teğmen,

11 Ocak 1905'te kurmay yüzbaşı,

20 Haziran 1907'de kurmay kıdemli yüzbaşı,

27 Kasım 1911'de kurmay binbaşı,

14 Mart 1916'da kurmay yarbay,

1 Mart 1921'de kurmay albay,

30 Ağustos 1929'da tümgeneral,[22]

Askerî Görevleri

Harp Akademisinden mezun olduktan sonra 4 Şubat 1905'te piyade, topçu, süvari sınıflarında bölük idare ve kumanda etmek üzere 5'inci Ordu emrine atandı.

17 Aralık 1905'te 10'uncu Piyade Taburu 2'nci Bölüğe,

14 Temmuz 1906'da 28'inci Süvari Alayı 5'inci Bölüğe tayin edildi.

21 Ağustos 1906'da 26'ncı Seyyar Topçu Alayında üç ay staj yapmak üzere gönderildi.

---

[21] KKK Emeklilik Şubesi Arşivi, Şahsi Dosyası; "Harp Akademilerinin 142. Yılı..." adlı eserde memleketi İstanbul olarak geçmektedir. Harp Akademilerinin 142. Yılı Şeref Dolu Yıllar (1848-1990), s. 41.

[22] a.g.e.

Daha sonra becayiş suretiyle 2'nci Orduya nakledilerek beş ay 8'inci Seyyar Topçu Alayında görevlendirildi.

19 Kasım 1907'de İstanbul Harp Okulu'nda yardımcı öğretmen olarak atandı.

29 Ağustos 1909'da Harb Okulu Müdür Yardımcısı,

26 Şubat 1910'da 1'inci Ordu Kurmaylığına,

27 Kasım 1911'de 3'üncü Ordu Müfettişliği Kurmaylığına,

30 Kasım 1913'te tekrar 1'inci Ordu Kurmaylığına,

30 Ocak 1914'te yeniden Harb Okulu Müdür Yardımcısı olarak atandı.

18 Şubat 1914'te 3'üncü defa 1'inci Ordu Müfettişliği Kurmaylığına,

3 Ağustos 1914'de seferberlikte 2'nci Ordu Kurmaylığına,

Daha sonra 2'nci Kolordu Kurmay Başkanı,[23]

1 Mayıs 1915'te 16'ncı Kolordu Kurmay Başkanı,

15 Mayıs 1915'te grup teşkilatına geçilmesiyle Saros Grubu Kurmay Başkanı,

6 Ağustos 1915'te Anafartalar Grubu Kurmay Başkanı,

30 Ağustos 1915'te Anafartalar Grup Komutanlığının iki kısma ayrılması üzerine sağ kanatta 2'nci Mürettep Kolordu Kurmay Başkanı,

Daha sonra 16'ncı Kolordu karargahının teşkil edilmesi üzerine bu birlikte kaldı.

26 Eylül 1915'te 15'inci Kolordu Kurmay Başkanı olarak atandı.

Ocak 1916'da aynı Kolorduyla Keşan'a gitti.

1916 yılı Ağustos ayı sonunda 15'inci Kolordu ile Galiçya Cephesi'ne gitti ve buradaki muharebelere katıldı.

10 Ekim 1916'da 42'nci Tümen Komutan Vekili,

9 Nisan 1917'de 42'nci Tümen Komutanı (asaleten) olarak atandı.[24]

Ocak 1918'de 12'nci Tümen Komutanı olarak atandı. Ancak bir hafta sonra Harbiye Nezareti tayini durdurdu.

7 Mayıs 1918'de Filistin Cephesi'nde 26'ncı Tümen Komutanı,

3 Kasım 1918'de 7'nci Ordu Kurmay Başkanı,

---

[23] KKK Emeklilik Şubesi Arşivi, Şahsi Dosyası; Dosyasında bulunan bir başka belgede 1'inci Ordu Kurmaylığına memur edildiği belirtilmektedir.

[24] Şahsi dosyasında yer alan bir başka belgede Şubat 1917'de bu göreve asaleten atandığı belirtilmektedir.

11 Ocak 1919'da Askerî Okullar Genel Müfettiş Yardımcılığına atandı.

21 Haziran 1920'de Anadolu'ya geçti.

Önce Adana Cephesi Kurmay Başkanı, 23 Kasım 1920'de 9'uncu Tümen Komutanı olarak atandı.

1920 yılında Adana Cephesi Kurmay Başkanı,

Daha sonra Maraş Tümen Komutanı,[25]

2 Temmuz 1921'de Yahşihan Menzil Müfettişi iken Antep Bölge Komutanı olarak atandı. Daha sonra Ankara İtilafnamesi'nin 8'inci maddesi gereğince oluşturulan Sınır Belirleme Komisyonuna memur edildi.

Bu görevi bittikten sonra tekrar Antep Bölge Komutanlığına atandı.

24 Mayıs 1922'de Antep Bölge Komutanlığının lağvedilmesi üzerine Askerî Okullar Genel Müfettişliğine tayin edildi.

4 Temmuz 1922'de Levazımat-ı Umumiye Başkanlığına,

11 Temmuz 1923'te Harp Okulu Müdürü,

25 Ekim 1925'te Bükreş Ataşemiliterliğine atandı.

15 Nisan 1928'de ulaştırma sınıfına geçirildi ve Ulaştırma Müfettişi oldu.

10 Aralık 1934'te emekli oldu.[26]

Katıldığı Savaşlar

1912-1913 Balkan Savaşı,

1914-1918 Birinci Dünya Savaşı,

1919-1921 İstiklal Savaşı.

Nişan ve Madalyaları

1 Eylül 1915'te Muharebe Gümüş Liyakat Madalyası,

4 Nisan 1916'da İkinci Sınıf Demir Salib Nişanı,

18 Mayıs 1916'da Harp Madalyası,

Avusturya-Macaristan tarafından Leopold Nişanı,

23 Eylül 1917'de Muharebe Gümüş İmtiyaz Madalyası,

İstiklal Madalyası ile ödüllendirildi.[27]

---

[25] Görgülü; s. 231, 232.
[26] MSB Arşivi; Tuğgeneral, Kls. 7, Dos. 193, Tuğgeneral, Kls. 11, Dos. 321.
[27] KKK Emeklilik Şubesi Arşivi, Şahsi Dosyası.

Viyana Sefaret-i Seniyesi (Elçiliği) Ateşemiliterliği

Ek-B

1 Teşrin-i Sani 331
(14 Kasım 1915)

Hâk-ı Pây-ı Samilerine
Maruzat-ı bendegânemdir. (Maruzatımdır.)

Anafartalar Grubu Kumandanlığından infikakım (ayrılmam) hakkında birçok esbâb tasni' edilerek (uydurma sebepler gösterilerek) bendenizin (benim) fırka kumandanlarından (tümen komutanlarından) mazbata aldığım, ve meclis-i harb akd ettiğim ve buna mümasil (benzeyen) daha bazı rivayatın (söylentilerin) sonradan sonraya işa'a edildiği (yayıldığı) burada sem'-i bendegâneme vasıl oldu (kulağıma geldi, işittim). Hulus-ı vicdan ile (temiz bir vicdanla, gönül rahatlığıyla) arz ederim ki bunların cümlesi yalandır. Bendeniz ne fırka kumandanlarından mazbata aldım ne de onlarla meclis-i harb akd eyledim ne de emr-ü kumanda da za'f gösterdim. Bilakis bir hezimete mani olmak için emrin mealinden inhiraf (aykırı olarak) ile azim bir mesuliyeti bile bile deruhde ederek (üzerime alarak) kararımda şiddetü sebat gösterdim ve bu sayede muhakkak bir felaketin önünü alarak onun yerine muvaffakiyet temin ettim ve bu husus orduda herkesçe malumdur. Netice-i ahvalin (sonucun) şahsım için aksi zuhur etmesi (benim için tam tersi bir durum yaratması) bendeniz için bir cilve-i mukadderatdır (kaderin cilvesidir). Nezd-i acizânemde (bende) buna dair birçok vesaik (belgeler) mevcut. Ben bunları hâk-ı pây-ı devletlerinize (size) arz ederek mucib-i suda' olmağa (başınızı ağrıtmaya) şimdiye kadar teeddüb ettim (utandım, çekindim). Katiyyen emin idim ki Anafartalar'da cereyan eden vukuatın mahiyet-i asliyesi er geç sem'-i devletlerine vasıl olacaktır. (Olayın aslı size ulaşacaktır.) Lakin hatır ve hayale gelmez birtakım tasniata (uydurmalara) karşı zabtü nefs edemeyerek şimdi takdime mütecasir oluyorum (cesaret ediyorum). Hatta bu hususu tahriren (yazılı olarak) Liman Paşa hazretlerine dahi arz ederek bu misüllü (bunun gibi) bi esas rivayât (asılsız söylentiler) için bir sebeb-i ma'zur olmadığını dermiyan etmeye (açıklamaya) mecbur oldum.

Anafartalar günü Müşir Paşa hazretlerinin vaziyet-i harbiye hakkındaki içtihatları hakikat-i hâle külliyen mugayir (gerçek duruma tamamen aykırı) idi. Vaziyet-i harbiyenin hususiyet ve hakikati hakkında bendenizin öğleden sonra saat üçte telefonla olan maruzatıma ehemmiyet vermeyerek o gün gündüz hücumunda ısrar buyurdular. Asker yirmi dört saatten beri mütemadiyen yürüyerek, taarruz edecek. 12'nci Fırka henüz toplanmamış. Kuvveti 5600 tüfek, düşmanın kuvveti 16.000 tüfekten ibaret idi. Gündüz saat üçten sonra taarruzun icrası adem-ül imkân (imkânsız), şafak vaktine te'hiri (ertelenmesi) zaruri idi. Maatessüf Erkân-ı Harb Reisi (Kurmay Başkanı) Kazım Bey bu muharebeye iştirak etmeyeceklerinden yaverleri Binbaşı Berike Beğin muzadd (karşı, muhalif) olan tezviratına (yalan şeyler) bir zemin-i müsait ihzar edilmiş idi (hazırlanmıştı) ve bendeniz taarruzu şafak

vaktine te'hir ettiğim için itaatsizlikle itham edilerek o akşam kumandadan el çektim. Lakin ertesi sabah cereyan eden muharebenin neticesi bendenizin fikrimin sıhhati ve Müşir Paşa hazretlerinin içtihadının adem-i isabeti (isabetsizliği) alenen izhar eylediğinden (açıkça görüldüğünden) karargâhta hasıl olan mahcubiyet dolayısıyla hakkımda birçok takibatın sonradan sonraya icadına sebep oldu. Melfufen (ilişik olarak) takdimine mütecasir olduğum (cesaret ettiğim) fıkarâtt (maddeler) lütfen manzur-ı devletleri buyrulacak olur ise (dikkate alınırsa) bütün rivayâtın tezviratından (yalan söylentilerden) başka bir mahiyeti haiz olmadığını ve akdemce (öncelikle) hak-ı bendegânemde ibzal buyrulan teveccüh (bana gösterilen teveccüh) ve itimad-ı devletlerini (itimadınızı) suistimal etmemiş olduğum ve bilakis teveccüh-ü devletlerine layık surette ifa-yı vazife eylediğim tezahür eder (size layık bir şekilde görevimi yerine getirdiğim ortaya çıkar).

Takdime mücaseretimden dolayı aff-ı devletlerini istirhâm ile (cesaretimden dolayı affınızı rica ile) temadi-i ömür ve atıf-ı devletleri duasını vird-i zebân eylerim (daima şefkatiniz ve uzun ömrünüze dua ederim) efendim.

Viyana Ataşe Militeri Miralay (Albay)